

BÉLA KIRÁLY

NÉVTELEN JEGYZŐJÉNEK KÖNYVE

A MAGYAROK VISELT DOLGAIRÓL.

A KÉZIRAT OLVASÁSÁT KÖZLI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

A M. T. AKADÉMIA LEV. TAGJA.

(I. MELLÉKLET ANONYMUS HASONMÁSÁHOZ.)

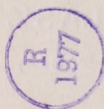
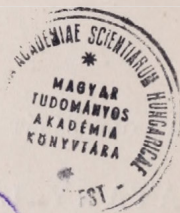
BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ HIVATALÁNAK BIZOMÁNYA.

1892.

166047

A Névtelen Jegyző munkájának egyetlenegy kézírata jutott reánk. Ennek kora, az írás természetéből ítélve, a XIII. század végére vagy a következőnek első felére tehető. A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban őrzik, Cod. lat. 514. szám alatt. A codex másolat, másolata egy régibbnek, melynek nyomára akadni nem tudunk. Másolat voltát mutatják a benne előjövő olvasási, másolási hibák, és legfeltűnőbbben a 23a levél egy helye, hol a másoló oda nem illő helyre ír oly szót, a mely a megelőző sorban közvetlenül fölötte áll; világos ebből, hogy másolás közben szeme az előtte fekvő régibb kézirat megelőző sorára tévedt. A codex telve van javításokkal; ezek részint a másolótól, részint fiatalabb kéztől erednek, de ennek kora sem tehető a XIV. századnál későbbre.

A nagyérdekű elbeszélésnek jó kiadásaiiban eddig sem volt hiány. Endlicher István László 1827 és 1848, Mátyás Florián 1883, és Marczali Henrik 1892. évi kiadásai csaknem hibátlanok; a czélnak teljesen megfelelők és a régibb közlések hiányait tökéletesen pótolják. Az alábbi olvasásnak czélja nemcsak az, hogy az egyetlen kézirat hű szövegét adja, hanem egyúttal gyakorlati útmutatásul akar szolgálni régi kéziratok olvasására. Ennek a czélnak megfelelőleg híven követi a kézirat berendezését; a mi ott egy oldalon, egy sorban olvasható, azzal oldalról oldalra, sorról sorra megegyezik az alábbi megoldás. A mi a codexben ki van írva, azt a következő szöveg nagyobb betűkkel adja vissza; a rövidítések megoldását kisebbekkel. Ily módon, reméljük, hasznát látja az, ki a régi írástan (palaeographia) egyik lényeges részével, a szórövidítések megoldásával gyakorlati úton óhajt megismerkedni. — A helyesírás a kézirat helyesírása; csak abban az egyben — és ekkor is az áttekinthetőség és érthetőség érdekében — tér el tőle, hogy a tulajdonneveket, tekintet nélkül a kézirat inga-

dozásaira, nagy kezdőbetűkkel adja, és hogy a pontozást, bár nagyjából az eredetihez ragaszkodik, az értelem szerint alkalmazza. Visszaadja a kézirat hibáit is, csak itt-ott — természetesen a jegyzetekben számot adva róla — javítja ki az egyszerű tollhibákat. A főczél a kéziratnak, illetőleg azzal mindenben megegyező hasonmásának palaeographiailag hű megoldása levén, a tárgyi jegyzetek teljesen mellőzvék; csak olyanokra szorítkoztunk, a melyek magára a kézíratra, annak hibáira vagy javításaira vonatkoznak.

GESTA HUNGARORUM.

Predictus magister *Incipit prologus in gesta Hungarum.* ac quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis Hungarie notarius N. suo dilectissimo amico, uiro uenerabili et arte litteralis scientie inbuto, salutem et sue petitionis effectum¹. Dum olim in scolari studio simul essemus et in hystoria troiana, quam ego cum summo amore complexus ex libris Darethis Frigij ceterorumque auctorum, sicut a magistris meis audiueram, in unum uolumen proprio stilo compilaueram, pari uoluntate legeremus, petisti a me, ut sicut hystoriam troianam bellaque Grecorum scripseram; ita et genealogiam regum Hungarie et nobilium suorum, qualiter septem principales persone, que hetumoger uocantur, de terra scithica descenderunt, uel qualis sit terra scithica, et qualiter sit generatus dux Almus, aut quare uocatur Almus primus dux Hungarie, a quo reges Hungarorum originem duxerunt, uel quot regna et reges sibi subiugaerunt, aut quare populus de terra scithica egressus per ydioma alienigenarum Hungarij et in sua lingua propria Mogerij uocantur, tibi scriberem. Promisi et² enim me facturum; sed aliis negotiis impeditus, et³ tue petitionis⁴, et mee promissionis iam pene eram oblitus, nisi mihi per litteras tua dilectio debitum reddere monuisset. Memor igitur tue dilectionis quamuis multis et diuersis huius laboriosi⁵ seculi impeditus sim negotiis, facere tamen aggressus sum, que facere iussisti, et secundum tradiciones diuersorum hystoriographorum, diuine gratie fultus auxilio, optimum estimans, ut ne posteris in ultimam generationem obliuioni tradatur. Optimum ergo duxi, ut uere et simpliciter tibi scriberem, quod legentes possint agnoscere, quomodo res geste essent. Et si tam nobilissima gens Hungarie primordia sue generationis et fortia queque facta sua ex falsis fabulis rusticorum uel a garrulo cantu ioculatorum quasi sompniando audiret, ualde indecorum et satis indecens esset. Ergo potius ammodo⁶ de certa scripturarum explanatione et aperta hystoriarum interpretatione rerum ueritatem nobiliter percipiat. Felix igitur Hungaria, cui sunt dona data uaria. Omnibus enim horis gaudeat de munere sui litteratoris. Quia exordium⁷ genealogie re-

(1) A szóban javítás a kézirat másolójának kezével (jelezve: u. a. kézzel); előbb *affectum* volt. — (2) Az *et* későbbi betoldás u. a. kézzel. — (3) Az *et* későbbi betoldás más kézzel. — (4) A *ci* szótagot u. a. kéz utólag toldotta be. — (5) E szó után vakarás (rasura). — (6) Javítás nyoma. A codex írója *amo-t* írt; ezt más kéz javította ki *ammodo-ra*. — (7) E szó után rasura.

gum fuorum et nobilium habet, de quibus regibus sit laus et honor regi eterno et sancte Marie matri eius, per gratiam cuius reges Hungarie et nobiles regnum habeant felici fine hic et in eum. Amen.

I.) Scithia igitur **De Scithia.**

Smoxima terra est, que Dentumoger dicitur; uersus orientem finis cuius ab aquilonali parte extenditur usque ad nigrum pontum. A tergo autem habet flumen, quod dicitur Thanais, cum paludibus magnis, ubi ultra modum habundanter inueniuntur zobolini, ita quod non solum nobiles et ignobiles uestiuntur inde, uerum etiam bubulci et subbulci ac opiliones sua decorant uestime(n)ta¹ in terra illa. Nam ibi habundat aurum et argentum, et inueniuntur in fluminibus terre illius preciosi lapides et gemme. Ab orientali uero parte uicina Scithie fuerunt gentes Gog et Magog, quos inclusit magnus Alexander. Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine. Homines uero, qui habitant eam, uulgariter Dentumoger dicuntur usque in hodiernum diem, et nullius² umquam imperatoris potestate subacti fuerunt. Scithici enim sunt antiquiores populi, et est potestas Scithie in oriente, ut supra diximus. Et primus rex Scithie fuit Magog filius Iaphet et gens³ illa a Magog rege uocata est Moger. A cuius etiam progenie regis descendit nominatissimus atque potentissimus rex Athila, qui anno dominice incarnationis cccc^o. 1°. i^o.⁴ de terra scithica descendens cum ualida manu in terram Pannonie uenit, et fugatis Romanis regnum obtinuit; et regalem sibi locum constituit iux(ta)⁵ Danubium super calidas aquas⁶ et omnia antiqua opera, que ibi inuenit, renouari precepit, et in circuitu muro fortissimo edificauit, que per linguam hungaricam dicitur nunc Buduar, et a Teothonicis Ecilburgu⁷ uocatur. Quid plura? Iter historie teneamus. Longo autem post tempore de progenie eiusdem regis Magog descendit Vgek pater Almi ducis, a quo reges et duces Hungarie originem duxerunt, sicut in sequentibus dicitur. Scithici enim, sicut diximus, sunt antiquiores populi, de quibus hystoriographi, qui gesta⁸ Romanorum scripserunt, sic dicunt:

(1) A kéziratban hibásan: *uestimeta*.

(2) Javítás más kézzel; előbb *nullus*.

(3) A végső s egykorúlag fölébe írva.

(4) Eredetileg: *ii^o*; a második *i* ki van vakarva.

(5) A *ta* szótag az író tollában maradt.

(6) Rasura nyoma.

(7) Rasura nyoma.

(8) Javítás u. a. kézzel; előbb *gasta*.

quod scithica¹ gens fuissent sapientissima² et mansueta,³ qui terram non laborabant, et fere nullum peccatum erat inter eos. Non enim habebant domos artificio paratas, sed tantum tentoria⁴ de filtro parata. Carnes et pisces et lac et mel manducabant et pigmenta⁵ multa habebant. Vestiti enim erant de pellibus zobolorum et aliarum ferarum. Aurum et argentum et gemmas habebant sicut lapides, quia in fluminibus eiusdem terre inueniebantur. Non concupiscebant aliena, quia omnes diuites erant, habentes animalia multa et uictualia sufficienter. Non erant enim fornicatores, sed solummodo unusquisque suam habebat uxorem. Postea uero iamdicta gens fatigata in bello, ad tantam crudelitatem peruenit, ut quidam dicunt hystorographi, quod iracundia ducti humanam manducassent carnem et sanguinem bibissent hominum. Et credo, quod adhuc eos cognoscetis duram gentem fuisse de fructibus eorum. Scithica enim gens a nullo imperatore fuit subiugata. Nam Darius regem Persarum cum magna turpitudine Scithici fecerunt fugere, et perdidit ibi Darius octoginta milia hominum, et sic cum magno timore fugit in Persas. Item Scithici Cirum⁶ regem Persarum cum trecentis et xxx. milibus hominum occiderunt⁷. Item Scithici Alexandrum magnum filium Philippi regis et regine Olympiadis, qui multa regna pugnando sibi subiugauerat, ipsum etiam turpiter fugauerunt. Gens namque scithica dura erat ad sustinendum omnem laborem et erant corpore magni Scithici et fortes in bello. Nam nichil habuissent in mundo, quod perdere timuissent pro illata sibi iniuria. Quando enim Scithici uictoriam habebant, nichil de preda uolebant, ut moderni de posteris suis, sed tantummodo laudem exinde querebant. Et absque Dario et Cyro atque Alexandro nulla gens ausa fuit in mundo in terram illorum intrare. Predicta uero scithica gens dura erat ad pugnandum et super equos ueloces, et capita in galeis tenebant, et arcu ac sagittis meliores erant super omnes nationes mundi, et sic cognoscetis eos fuisse de posteris eorum. Scithica enim terra quanto a torrida zona remotior est,

(1) Javítás más kézzel; előbb Scithici. — (2) Javítás más kézzel; előbb sapientissimi. — (3) Javítás más kézzel; előbb mansueti. Az egész mondat szerkezete a javítás előtt ez volt: *quod Scithici gens fuissent sapientissimi et mansueti*. — (4) A szóban rasura; előbb *temptoria*. — (5) Tollhiba, hihetőleg *imenta* helyett. — (6) Javítás más kézzel; előbb *Cirum*. — (7) Javítás más kézzel; előbb hihetőleg *exciderunt*.

tanto propagandis generibus salubrior. Et quamvis admodum sit spatiosa, tamen multitudinem populorum in ibi generatorum nec alere sufficebat, nec capere. Qua propter septem principales persone, qui hetumoger dicti sunt, angusta locorum non sufferentes, ea maxime deuitare cogitabant. Tunc hee¹ septem principales persone habito inter se consilio constituerunt, ut ad occupandas sibi terras, quas incolere possent, a natali discederent solo, sicut in consequentibus dicitur.

Quare Hungari dicitur.

(.) **N**unc restat dicere, quare populus de terra scithica egressus Hungari uocantur. Hungari dicti sunt a castro Hungu, eo quod subiugatis sibi Sclauis, VII. principales persone intrantes terram Pannonie diutius ibi morati sunt. Vnde omnes nationes circumiacentes uocabant Almum filium Vgek ducem de Hunguar et suos milites uocabant Hunguaro. Quid plura? His omiſſis redeamus ad propositum opus, iterque hystorie teneamus, et ut spiritus sanctus dictauerit, inceptum opus perficiamus. **De Almo primo duce.**

(.) **A**nno dominice incarnationis d. ccc^o. xviii^o. Vgek, sicut supra diximus, longo post tempore de genere Magog regis erat quidam nobilissimus dux Scithie, qui duxit sibi uxorem in Dentumoger filiam Eunedubeliani ducis, nomine Emesu. De qua genuit filium, qui agnominatus² est Almus. Sed ab euentu diuino est nominatus Almus, quia matri eius pregnantis per sompnum apparuit diuina uisio in forma asturis, que quasi ueniens eam grauidauit. Et innotuit ei, quod de utero eius egrederetur torrent, et de lumbis eius reges gloriosi propagarentur, sed non in sua multiplicarentur terra. Quia ergo sompnum in lingua hungarica dicitur almu, et illius ortus per sompnum fuit pronosticatum³, ideo ipse uocatus est Almus. Vel ideo uocatus est Almus id est sanctus, quia ex progenie eius sancti reges et duces erant nascituri. Quid ultra⁴?

De duce Almo.

(.) **D**ux autem Almus postquam natus est in mundum, factum est duci Ugek et suis cognatis gaudium magnum⁵ et fere omnibus primatibus Scithie, eo quod pater suus Vgek erat de genere⁶ Magog regis. Erat enim ipse Almus facie decorus,

(1) Javitás más kézzel; előbb *hii*.

(2) A *no* szótag u. a. kézzel a szó fölé írva.

(3) A *ca* szótag u. a. kézzel a szó fölé írva.

(4) Rasura nyoma.

(5) Javitás u. a. kézzel, eredetileg *magnum gaudium*. A szók fölött lévő kettős vonás azok áthelyezését jelenti.

(6) Rasura nyoma.

sed niger et nigros habebat oculos sed magnos, statura longus et gracilis. Manus uero habebat grossas et digitos prolixos; et erat ipse Almus pius, beniuolus, largus, sapiens, bonus miles, hylaris dator omnibus illis, qui in regno Scithice tunc tempore erant milites. Cum autem ipse Almus peruenisset ad maturam etatem, uelut donum spiritus sancti erat in eo, licet paganus, tamen potentior fuit et sapientior omnibus ducibus Scithie. Et omnia negotia regni eo tempore faciebant consilio et auxilio ipsius. Dux autem Almus dum ad maturam etatem iuuentutis peruenisset, duxit sibi uxorem in eadem terra, filiam cuiusdam nobilissimi ducis, de qua genuit filium nomine Arpad, quem secum duxit in Pannoniam, ut in sequentibus dicitur.

De electione Almi ducis.

- (5.) **G**ens itaque Hungarorum fortissima et bellorum laboribus potentissima, ut superius diximus, de gente scithica, que per ydionia suum proprium Dentumoger dicitur, duxit originem. Et terra illa nimis erat plena ex multitudine populorum in ibi generatorum, ut nec alere suos sufficeret, nec capere, ut supra diximus. Qua propter tunc VII. principales persone, qui hetumoger uocantur usque in hodiernum diem, angusta locorum non sufferentes, habito inter se consilio, ut a natali solo discederent, ad occupandas sibi terras, quas incolere possent, armis et bello querere non cessarunt. Tunc elegerunt sibi querere terram Pannonie, quam audiuerant fama uolante terram Athile regis esse, de cuius progenie dux Almus pater Arpad descenderat. Tunc ipsi VII. principales persone communi¹ et uero consilio intellexerunt, quod inceptum iter perficere non possent, nisi ducem ac preceptorem super se habeant. Ergo libera uoluntate et communi consensu VII. uiro-
rum elegerunt sibi ducem ac preceptorem in filios filiorum suorum usque ad ultimam generationem Almus filium Vgek, et qui de eius generatione descenderent, quia² Almus dux filius Vgek et qui de generatione eius descenderant, clariores erant genere et potentiores in bello. Isti enim VII. principales persone erant uiri nobiles genere et potentes in bello, fide

(1) A szóban javítás nyoma.

(2) Rasura; előbb a quia.

stabiles. Tunc pari uoluntate Almo duci sic dixerunt: Ex hodierna die te nobis ducem ac preceptorem eligimus, et quo fortuna tua te duxerit, illuc te sequemur. Tunc supradicti uiri pro Almo duce more paganismo suis propriis sanguinibus in unum uas ratum fecerunt iuramentum. Et licet pagani fuissent, fidem tamen iuramenti, quam tunc fecerant inter se, usque ad obitum ipsorum seruauerunt tali modo. *De iuramento eorum.*

6.) **P**rimus status iuramenti sic fuit: ut quamdiu uita duraret, tam ipsis, quam etiam posteris suis semper ducem haberent de progenie Almi ducis. Secundus status iuramenti sic fuit: ut quicquid boni per labores eorum acquirere possent, nemo eorum expers fieret. Tercius status iuramenti sic fuit: ut isti principales persone, qui sua libera uoluntate Almu sibi dominum elegerant, quod ipsi et filij eorum nunquam a consilio ducis et honore regni omnino priuarentur. Quartus status iuramenti sic fuit: ut si quis de posteris eorum infidelis fieret contra personam ducalem, et discordiam faceret inter ducem et cognatos suos, sanguis nocentis fuderetur, sicut sanguis eorum fuit fusus¹ in iuramento, quod fecerunt Almo duci. Quintus status iuramenti sic fuit: ut si quis de posteris ducis Almi et aliarum personarum principalium iuramentj statuta² ipsorum infringere uoluerit, anathemati subiaceat in perpetuum. Quorum VII. uirorum nomina hec fuerunt: Almus pater Arpad. Eleud pater³ Zobolsu, a quo genus Saac descendit. Cundu pater Curzan. Ound pater Ete, a quo genus Calan et Colfoj descendit. Tofu pater Lelu. Huba, a quo genus Zemera descendit. VII-us Tuhutum pater Horca, cuius filij fuerunt Gyyla et Zombor, a quibus genus Moglout descendit, ut inferius dicetur. Quid plura? Iter hystorie teneamus. *De egressu eorum.*

(7.) **A**nno dominice incarnationis d. ccc. l. xxxiiii., sicut in annalibus continetur cronicis, septem principales persone, qui he-tumoger uocantur, egressi sunt de terra Scithia uersus occidentem, inter quos Almus dux filius Ugek de genere Magog regis uir bone memorie, dominus et consiliarius eorum, una cum uxore

(1) Javítás u. a. kézzel.

(2) A kéziratban hibásan *statura*.

(3) A *pater* után állott *et* kivakarva.

sua et filio suo Arpad, et duobus filiis Hulec auunculi sui, scilicet Zuard et Cadusa, necnon cum multitudine magna populorum non numerata federatorum de eadem regione egressus est. Venientes autem dies plurimos per deserta loca, et fluuium Etyl super tulbou sedentes ritu paganismo transnatauerunt, et nunquam uiam¹ civitatis uel habitaculi inuenerunt. Nec labores hominum comederunt, ut mos erat eorum, sed carnibus et piscibus uescebantur, donec in Rusciam, que Sufudal uocatur, uenerunt. Et iuuenes eorum fere cottidie erant in uenatione. Vnde a die illo usque ad presens Hungarij sunt pre ceteris gentibus² meliores in uenatu. Et sic Almus dux cum omnibus suis uenientes terram intrauerunt Ruscie, que uocatur Sufudal.³

De Rutenia.

- (8.) **P**ostquam autem ad partes Rutenorum peruenerunt, sine aliqua contradicione usque ad ciuitatem Kyeu transierunt, et dum per ciuitatem Kyeu transissent, fluuium Deneper⁴ transnauigando, uoluerunt regnum Rutenorum sibi subiugare. Tunc duces Rutenorum hoc intelligentes timuerunt ualde, eo quod audiuerant Almus ducem filium Vgek de genere Athile regis esse, cui proauj eorum annuatim tributa persoluebant. Attamen dux de Hyeu⁵ conuocatis omnibus primatibus suis, habito inter se consilio, elegerunt, ut pugnam promouerent contra Almus ducem, et magis uellent mori in bello, quam amitterent regna propria, et subiugati essent sine sua sponte duci Almo. Statim dux de Kyeu missis legatis, VII. duces Cumanorum suos fidelissimos amicos in adiutorium postulauit. Tunc hij VII. duces, quorum nomina hec fuerunt: Ed, Edum⁶, Etu, Bunger, Ousad pater Urfuur, Boyta, Ketel pater Oluptulma, non modica multitudine equitum insimul coadunata, causa amicitie ducis de Kyeu celerrimo cursu contra Almus ducem uenerunt. Et dux de Kyeu cum (ex)ercitu⁷ suo obuiam processit eis et adiutorio Cumanorum armata multitudine contra Almus ducem uenire

(1) E szó után rasura.

(2) Javítás más kézzel; előbb hihetőleg generibus.

(3) Az egész szó u. a. kézzel rasurára írva.

(4) Előbb két szóba írva, így: *deneper*.

(5) Hibásan, *Kyeu* helyett.

(6) Így, később *Edumen*.

(7) Hibásan: *ercitu*.

ceperunt. Dux uero Almus, cuius adiutor erat sanctus spiritus, armis indutus, ordinata acie, super equum suum sedendo, ibat huc et illic confortans suos milites, et facto impetu, stetit ante omnes suos et dixit eis: O Scithici et commilitones mei, uiri fortissimi, memores¹ estote initium uiarum uestrarum, quando dixistis, quod terram, quam incolere possetis, armis et bello quereretis. Ergo nolite turbari de multitudine Ruthenorum et Cumanorum, qui assimulantur nostris canibus. Nam canes statim ut audiunt uerba dominorum suorum, nonne in timorem uertuntur? Quia uirtus non ualet in multitudine populi, sed in fortitudine animi. An nescitis, quia unus leo multos ceruos in fugam uertit, ut dicit quidam philosophus? Sed hijs omissis dicam uobis: Quis enim potuit contra stare militibus Scithie? Nonne Darium regem Persarum Scithici in fugam conuerterunt; et sic cum timore et maxima turpitudine fugiit in Persas? et perdidit ibi octoginta milia hominum. Aut nonne Cyrum regem Persarum Scithici cum trecentis xxx-ta milibus occiderunt²? Aut nonne magnum Alexandrum filium Philippi regis et regine Olimpiadis, qui multa regna pugnando sibi subiugauerat, ipsum etiam Scithici turpiter fugauerunt? Vnde strenue et fortiter pugnemus contra eos, qui assimilantur nostris canibus, et sic multitudinem eorum timeamus, ut muscarum multitudinem. Hoc audientes milites Almi ducis, multum sunt confortati. Statimque sonuerunt tubas bellicas per partes, et commixta est utraque acies hostium, ceperuntque pugnare acriter inter se. Et interficiebantur plurimi de Ruthenis et Cumanis. Predicti uero duces Ruthenorum et Cumanorum uidentes suos deficere in bello, in fugam uersi sunt, et pro salute uite properantes, in ciuitatem Kyeu intrauerunt. Almus dux et sui milites persequentes Ruthenos et Cumanos usque ad ciuitatem Kyeu, et tonsa³ capita Cumanorum Almi ducis milites mactabant, tanquam crudas cucurbitas. Duces uero Ruthenorum et Cumanorum in ciuitatem ingressi uidentes audaciam Scithicorum, quasi muti remanserunt.

(1) Javítás más kézzel; eredetileg *memor*; az *es* szótag utólag fölébe írva.

(2) Javítás más kézzel; eredetileg *exciderunt*; az *oc* szótag fölébe írva.

(3) Az *o* betűben más kézzel javítás nyoma.

- (9.) **D**ux uero Almus De pace inter ducem et Ruthenos.

et sui milites adepta uictoria, terras Ruthenorum sibi subiugauerunt, et bona eorum accipientes, in secunda ebdomada ciuitatem Kyeu ceperunt expugnare. Et dum scalas ad murum ponere cepissent, uidentes duces Cumanorum et Ruthenorum audatiam Scithicorum, timuerunt ualde. Et dum hoc intellexissent, quod eis obistere non ualerent, tunc missis legatis, dux de Kyeu et alij duces Ruthenorum necnon Cumanorum, qui ibi fuerunt, rogauerunt Almum ducem et principes suos, ut pacem facerent cum eis. Cum autem legati uenissent ad Almum ducem, et eum rogassent, ut domini eorum de sedibus non expellerentur suis, tunc dux Almus inito consilio cum suis, sic legatos remisit Ruthenorum, ut duces et primates sui filios suos in obsides darent tributumque annuatim persoluerent decem milia marcarum, et insuper uictum uestitum et alia necessaria. Duces uero Ruthenorum, licet non sponte, tamen hec omnia Almo duci concesserunt. Sed rogauerunt Almum ducem, ut dimissa terra Galicie, ultra fluuiam Houos¹ uersus occidentem in terram Pannonie descenderent, que primo Athile regis terra fuisset². Et laudabant eis terram Pannonie ultra modum esse bonam. Dicebant enim, quod ibi confluerent nobilissimi fontes aquarum, Danubius et Tyscia, et alij nobilissimi fontes bonis piscibus habundantes. Quam terram habitarent Sclauj, Bulgarij et Blachij ac pastores Romanorum. Quia post mortem Athile regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannonie pascebantur. Et iure terra Pannonie pascua Romanorum esse dicebatur, nam et modo Romani pascuntur de bonis Hungarie. Quid plura? De VII.

- (10.) **D**vx uero Almus et sui primates, ducibus Cumanorum.
 inito inter se consilio, petitioni³ ducum Ruthenorum satisfacientes, pacem cum eis fecerunt. Tunc duces Ruthenorum, scilicet de Kyeu et Sudal⁴, ut ne de sedibus suis expellerentur, filios suos in obsides dederunt⁵ Almo duci, et cum eis miserunt X-cem milia marcarum, et mille equos cum fells

(1) Eredetileg két szónak írva, így: *Hó uos*; más kézzel utóbb összekötve.

(2) Javítás, előbb *fuissent*.

(3) A *ci* szótagot u. a. kéz utólag írta a szó fölé.

(4) Iráshiba, *Susudal* helyett.

(5) Rasura nyoma.

et frenis more ruthenico ornatis, et centum pueros Cumanos et xl. camelos ad onera portanda, pelles ermelinas et griseas sine numero, ac alia multa munera non numerata. Tunc prenominati duces Cumanorum, scilicet Ed, Edumen, Etu, Bonger¹ pater Borfu, Ousad pater Vrsuuru, Boyta, a quo genus Brucsa descendit, Ketel pater Oluptulma, cum uidissent pietatem Almi ducis, quam fecit circa Ruthenos, pedibus eius prouolutj se sua sponte duci Almo subiugauerunt dicentes: Ex hodierna die nobis te dominum ac preceptorem usque ad ultimam generationem eligimus. Et quo te fortuna tua duxerit, illuc te sequemur. Hoc etiam, quod uerbo dixerunt Almo duci, fide iuramenti more paganismo firmauerunt. Et eodem modo dux Almus et² sui primates eis fide se et iuramento se constrinxerunt. Tunc hij VII. duces Cumanorum cum uxoribus et filiis suis necnon cum magna multitudine in Pannoniam uenire concesserunt. Similiter etiam³ multi de Ruthenis Almo duci adherentes secum in Pannoniam uenerunt, quorum posteritas usque in hodiernum diem per diuersa loca in Hungaria habitat. **De ciuitatibus Lodomer et Galicia.**

(I.) **T**unc Almus dux et alij principales persone, qui⁴ hetumoger dicuntur, nec non duces Cumanorum unacum cognatis et famulis ac famulabus⁵ suis egressi sunt de Kyeu, et in ductu Ruthenorum Kyeuensium uenerunt usque ad ciuitatem Lodomer. Dux uero Lodomeriensis et sui primates obuam Almo duci usque ad confinium⁶ regni cum diuersis preciosis muneribus processerunt, et ciuitatem Lodomeriam ultro ei aperuerunt. Et dux Almus cum omnibus suis in eodem loco per tres ebdomadas mansit. In tertia uero ebdomada dux Ladomeriensis duos filios suos cum omnibus filiis⁷ iobagionum suorum duci Almo in obsides dedit. Et insuper duo milia marcarum argenti et centum marcas auri⁸ cocti cum pellibus et palliis non numeratis et ccc. equos cum sellis et frenis, et xxv. camelos et mille boues ad onera portanda et alia munera non numerata tam duci quam suis primatibus presentauit. Et in quarta ebdomada dux Almus cum suis

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb *Burger*.

(2) A szó fölött rasura.

(3) Javítás más kézzel, előbb *et*.

(4) Javítás más kézzel, előbb *que*.

(5) E szó helyén a hártýában luk (foramen) van; ezért a szó ketté van választva.

(6) Javítás más kézzel; előbb *finium*.

(7) E szó után rasura.

(8) Rasura nyoma.

in Galiciam uenit et ibi requiei locum sibi et suis elegit. Hoc dum Galicie dux audiuiſſet, obuam Almo duci cum omnibus ſuis nudif pedibus uenit et diuerſa munera ad uſum Almi ducis preſentauit, et aperta porta ciuitatis Galicie, quaſi dominum ſuum proprio¹ recepit, et unicum filium ſuum cum ceteris filiis primatum reg- [ho
ni ſui in obſidem dedit, et inſuper x. farifioſ optimoſ et ccc. equoſ cum ſellis et frenis et tria milia marcarum argenti, et cc. marcas auri et ueſtes nobiliſſimas tam² duci quam etiam omnibus³ militibus ſuis condonauit. Dum enim dux Almus requiei locum per menſem unum in Galicia habuiſſet, tunc dux Galicie ceterjque conſocij ſuj, quorum filij in obſides poſiti erant, ſic Almum ducem et ſuoſ nobileſ rogare ceperunt, ut ultra Howoſ uerſus occidentem in terram Pannonie deſcenderent. Dicebant enim eiſ ſic, quod terra illa nimis bona eſſet, et ibi confluere nobiliſſimi fonteſ, quorum nomina hec eſſent, ut ſupra⁴ diximus: Danubiuſ, Tyſcia, Wag, Morifiuſ, Criſiuſ Temuſ et ceteri, que etiam primo fuiſſet terra Athile regis. Et mortuo illo preoccupaſſent Romani princepeſ terram Pannonie uſque ad Danubium, ubi collocauiſſent⁵ paſtores ſuoſ. Terram uero, que iacet inter Thiſciam et Danubium preoccupauiſſet ſibi Keanuſ magnuſ dux Bulgarie, auuſ Salani ducis, uſque ad conſinium Ruthenorum et Polonorum, et feciſſet ibi habitare Sclauoſ et Bulgaroſ. Terram uero, que eſt inter Thiſciam et ſiluam Igſon, que iacet ad Erdeuelu, a fluuio Moruſ uſque ad fluuium Zomuſ, preoccupauiſſet ſibi dux Morout, cuiuſ nepoſ dictuſ eſt ab Hungariſ Menumorout, eo quod plureſ habebat amicaſ, et terram illam habitarent genteſ, qui dicuntur Cozar⁶. Terram uero, que eſt a fluuio Mors uſque ad caſtrum Vrſcia preoccupauiſſet⁷ quidaſ dux nomine Glad⁸ de Bundryn caſtro egreſſuſ adiutorio Cumanorum, ex cuiuſ progenie Ohtuſ fuit natuſ, quem poſtea longo poſt tempore ſanciſ regis Stephani, Sunad filiuſ Dobuca nepoſ regis⁹ in caſtro ſuo iuxta Morifiuſ interfecit, eo quod predicto regi rebellis fuit in omnibuſ. Cuj etiam predictuſ rex pro bono ſerui- cio ſuo uxorem et caſtrum Ohtuſ cum omnibuſ apendiciis ſuiſ condonauit, ſicut enim moſ eſt bonorum dominorum ſuoſ fideleſ

(1) Javitás más kézzel, előbb *hospicium*. — (2) Javitás más kézzel, előbb *quam*. — (3) Eredetileg *omnibus etiam*; a szavak előtt álló kettős vonás azok áthelyezését jelenti. — (4) Javitás más kézzel, előbb *super*. — (5) Eredetileg *collocassent*; a *vi* szótagot u. a. kéz utóbb a szó fölé írta. — (6) Eredetileg *gentes Cozar qui dicuntur*; a szavak előtt álló kettős vonásokkal u. a. kéz azok áthelyezését jelezte. — (7) Eredetileg *preoccupauissent*; az *n* alatt levő pont a betű elhagyását jelenti. — (8) Javitás u. a. kézzel, előbb *Gaad*. — (9) Javitás más kézzel, előbb *regem*.

remunerare, quod castrum nunc Sunad nuncupatur. Quid ultra? **Quomodo Pannoniam**

2.) **D**vx uero Almus et sui primates acquiescentes consiliis Ruthenorum, pacem firmissimam cum eis¹ fecerunt. Duces enim Ruthenorum, ut ne de sedibus suis expellerentur, filios suos, ut supra diximus, in obsides dederunt cum muneribus non numeratis. Tunc dux Galicie duo milia sagittarum² et III-a milia rusticorum antequam ire precepit, qui eis per siluam Houos uiam prepararent usque ad confinium Hung. Et omnia iumenta eorum uictualibus et aliis necessariis oneravit, et pecudes ad uictum condonauit sine numero. Tunc VII. principales persone, quibus³ hetumoger dicuntur, et hij VII. duces Cumanorum, quorum nomina supra diximus, una cum cognatis et famulis ac famulabus consilio et auxilio Ruthenorum Galicie sunt egressi in terram Pannonie. Et sic uenientes per siluam Houos ad partes Hung descendunt. Et cum illuc peruenissent, locum, quem primo occupauerunt, Muncas nominauerunt, eo quod cum maximo labore ad terram, quam sibi ad optabant, peruenierant. Tunc ibi pro requie laborum suorum XL dies permanerunt, et terram ultra quam dici potest dilexerunt. Sclauj uero habitatores terre audientes aduentum eorum, timuerunt ualde, et sua sponte se Almo duci subiugauerunt, eo quod audierant Almus ducem de genere Athile regis descendisse. Et licet homines fuissent Salani ducis, tamen cum magno honore et timore seruiebant Almo duci, omnia que sunt necessaria ad uictum, sicut decet domino suo, offerentes. Et talis timor et tremor irruerat super habitatores terre et adulabantur⁴ duci et suis primatibus, sicut serui ad suos proprios dominos. Et laudabant eis fertilitatem terre illius, et narrabant, quomodo mortuo Athila⁵ rege, magnus Keanus preauus⁶ ducis⁷ Salanj dux de Bulgaria egressus, auxilio et consilio imperatoris Grecorum preoccupauerat terram illam. Qualiter etiam ipsi Sclauj de terra Bulgarie conducti⁸ fuerunt ad confinium Ruthenorum, et qualiter nunc Salanus dux eorum se et suos teneret, et quante potestatis esset circa suos uicinos.

De Hung castro.

13.) **T**unc⁹ dux Almus et sui primates audientes talia, leciore

(1) E két szó későbbi közbeszúrás más kézzel.

(2) Javítás más kézzel, előbb *sagittarum*.

(3) Javítás más kézzel, előbb *que*.

(4) Javítás más kézzel, előbb hihetőleg *adubrantur*.

(5) Javítás u. a. kézzel, előbb *Athala*.

(6) *pre* és *auus* előbb külön írva, utóbb más kézzel összekötve.

(7) Javítás u. a. kézzel, előbb *duces*.

(8) Hibásan, *conducti* helyett.

(9) A kéziratban hibásan *D* kezdőbetű.

facti sunt solito, et ad castrum Hung equitauerunt, ut caperent eum. Et dum castra metati essent circa murum, tunc comes eiusdem castris nomine Loborcy, qui in lingua eorum duca uocabatur, fuga lapsus ad castrum Zemlum¹ properabat. Quem milites ducis persequentel iuxta quendam fluuium comprehendentes, laqueo suspenderunt in eodem loco. Et a die illo fluuium illum uocauerunt sub nomine eiusdem Loborcy. Tunc dux Almus et sui castrum Hung subintrantes, diis immortalibus magnas uictimas fecerunt, et conuiuia per III-or dies celebrauerunt. Quarto autem die inito consilio et accepto iuramento omnium suorum, dux Almus, ipso uiuente, filium suum Arpadum ducem ac preceptorem constituit. Et uocatus est Arpad dux Hungarie², et ab Hungu omnes sui milites uocati sunt Hunguari secundum linguam alienigenarum, et illa uocatio usque ad presens durat per totum mundum. **De Arpad ducem.**

- (14.) **A**nno dominice incarnationis d. cccc°. iii°. Arpad dux missis exercitibus suis totam terram, que est inter Thisciam et Budrug usque ad Vgosam, sibi cum omnibus habitatoribus suis preoccupauit, et castrum Borsoa obsedit, et tercio die pugnando apprehendit, muros eius destruxit, et milites Salani ducis, quos ibi inuenit, catenis ligatos in castrum Hung duci precepit. Et dum ibi per plures dies habitassent, dux et sui uidentes fertilitatem terre, et habundantiam omnium bestiarum et copiam piscium de fluminibus Thiscie et Budrug, terram ultra quam dici potest dux Arpad et sui dilexerunt. Tandem uero dum hec omnia, que acta fuerant, dux Salanus a suis fuga lapsus³ audiisset, manum leuare ausus non fuit. Sed⁴ missis legatis suis more bulgarico, ut mos est eorum, minari cepit, et⁵ Arpadum ducem Hungarie quasi deridendo salutauit, et suos pro risu Hungaros appellauit, et multis modis mirari cepit, qui essent et unde uenissent, qui talia ausi facere⁶ fuissent. Et mandauit

(1) E szó más kézzel később beírva.

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb *Hungarie*.

(3) Javítás u. a. kézzel, előbb *lapsus*.

(4) Innét kezdve a lap végeig a sorok rövidülnek.

(5) Az *et* más kézzel későbbi betoldás.

(6) Javítás u. a. kézzel. A szavak élén álló kettős vonás jelenti, hogy a sor végén álló *ausi* felcserélendő a következő sor elején lévő *facere* szóval. A correct szöveg tehát: *facere ausi fuissent*.

eis, ut mala facta sua emendarent, et fluuium Budrug nullo modo transire auderent, ut ne ipse uenient cum adiutorio Grecorum et Bulgarorum, de malo facto eorum eis uicem reddens uix aliquem dimitteret, qui ad propria remeans salutis gaudia nuntiaret. Missi uero Salani ducis uenientes ad castrum Zemlin, et transito fluuiio Budrug secunda die ad ducem Arpadium pertuenerunt. Tercio autem die ducem Arpadium¹ uerbo domini sui salutauerunt, et mandata eius duci Arpadio retulerunt. Dux autem Arpad audita legatione Salani superbi ducis, non superbe sed humiliter ei respondit dicens: Licet preauus meus potentissimus rex Athila haberet terram, que iacet inter Danubium et² Thysciam usque ad confinium Bulgarorum, quam ipse habet; attamen ego non propter aliquem timorem Grecorum uel Bulgarorum, quod eis resistere non ualeam, sed propter amicitiam Salani ducis uestri, peto de mea iusticia unam particulam propter pecora mea, scilicet terram usque ad fluuium Louiou³, et insuper peto ab ipso duce uestro, ut mittat mihi gratia ipsius duas lagungulas plenas aqua Danubij et unam sarcinam de herbis fabulorum Olpar, ut possim probare, si sint dulciores herbe fabulorum Olpar herbis Scythicorum idest⁴ Dentumoger, et aque Danubij si sint meliores aquis Thanaydis. Et data eis legatione diuersis eos muneribus ditauit, et capta beniuolentia eorum repatriare precepit. Tunc dux Arpad into consilio eodem modo misit nuncios suos ad Salanum ducem et misit ei XII. albos equos et XII. camelos et XII. pueros cumanicos et ducisse XII. puellas ruthenicas prudentissimas et duodecim pelles ermelineas et XII. zobolos et XII. pallia deaurata. Et missi sunt in legatione illa de nobilioribus personis: Oundu pater Ethe et⁵ alter Ketel, pater Oluptulmae. Et tertium miserunt quendam strenuissimum militem nomine Turzol, causa spectaculi, qui inspiceret qualitatem terre et cicius reuersus nuntiaret domino suo duci Arpad. **De Camaro⁶ castro.**

15.) **M**issi uero Arpad ducis, Oundu pater Ethe et Ketel pater Oluptulma et Turzol miles cumanus, cuius genealogia deficit in semetipso, uenientes fluuium Budrug transfataue-

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb *Apadium*.

(2) E szó után rasura.

(3) Hibásan, e helyett: *Souiou*.

(4) L. e rövidítés megoldására nézve Walther, Lexicon dipl. 1747. 162.

(5) Javítás u. a. kézzel, előbb *ac*.

(6) Javítás u. a. kézzel, előbb *Camero*.

runt in illo loco, ubi paruus fluuius manans a Saturholmu descendit in Budrug. Et sic transeuntes fluuium Budrug, cum predictum paruum fluuium transirent quasi leti, tunc per inundationem aquarum Ketel equo offendente in aquam submersus est, et focis suis adiuvantibus uix a leto liberatus est. Tunc fluuius ille per socios Ketel uocatus est per rifum Ketelpotaca. Et postea dux Arpad per gratiam suam totam terram cum habitatoribus suis eidem Ketel a Saturholmu usque ad fluuium Tulsua condonauit¹. Et non tantum hec, sed etiam maiora hiis condonauit, quia dux Arpad subiugata sibi tota terra Pannonie pro fidelissimo seruitio suo eidem Ketel dedit terram magnam iuxta Danubium, ubi fluuius Wag descendit. Vbi postea Oluptulma filius Ketel castrum construxit, quod Camarum nuncupauit. Ad seruitium cuius castrum de populo secum ducto, quam etiam a duce adquisito duas partes condonauit. Vbi etiam longo post tempore ipse Ketel et filius suus Tulma more paganismo sepulti sunt². Sed terram³ illam, que nunc Ketelpotaca uocatur, posteritas eius usque ad tempora Andree regis filij caluj Ladizlay habuit. Attamen⁴ rex Andreas de posteris Ketel cambium⁵ illum locum duabus de causis, unum quia utilis regibus erat ad uenationes, secundum quia diligebat partes illas habitare uxor sua, eo quod propius ad natale solum esset⁶, quia erat filia ducis Ruthenorum, et timebat aduentum imperatoris Theotonicorum, ut ne ulterius⁷ sanguinem Petri regis Hungariam intraret, ut in sequentibus dicitur.

De monte Turzol.

(16.) Tunc Ound et Ketel nec non Turzol

transeuntes siluam iuxta fluuium Budrug equitando, quasi brauium accipere uolentes, super equos uelocissimos currentes, super uerticem unius alcioris montis ascenderunt. Quos Turzol miles strennuissimus antecedens cacumen montis primus⁸ omnium ascendit. Et montem illum a die illo usque nunc montem Turzol nominauerunt. Tunc hij tres domini super uerticem eiusdem montis terram undique perspicientes, quantum humanus oculus ualet, ultra quam dici potest dilexerunt, et in eodem loco more paganismo occiso

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb *condonauit*.

(2) Rasura nyoma.

(3) Javítás u. a. kézzel.

(4) Javítás u. a. kézzel.

(5) Hibásan, *canbiavit* helyett.

(6) Javítás u. a. kézzel, előbb *essent*.

(7) Hibásan, hihetőleg *ulturus* helyett.

(8) Javítás más kézzel, előbb *primum*.

equo pinguiſſimo magnum aldamas fecerunt. Turzol a locis accepta licentia, ſicut erat uir audax et fidus in armis, cum ſuis militibus ad ducem Arpadium reuerſus eſt, ut ei utilitatem illius terre nuntiaret. Quod et ſic factum eſt. Ound uero et Ketel equitantes celerrimo curſu egreſſi de monte Turzol tercio die ducem Salanum in caſtro Opar¹ iuxta Thyſiam inuenerunt. Quem ex parte Arpad² ſalutauerunt, et ei ſecunda die poſt ingreſſum curie ſue dona, que ſecum portauerant, preſentauerunt, ac mandata Arpad ducis ei retulerunt. Dux Salanus uſiſ muneribus et audita legatione tam ſuorum quam iſtorum, letior factus eſt ſolito, et miſſos Arpad ducis benigne ſuſcepit, et diuerſis donis ditauit. Et inſuper poſtulata Arpad conceſſit. Decimo autem die Ound et Ketel accepta licentia a Salano duce repatriare ceperunt. Per quos dux Salanus duas lagungulas³ aqua Danubij plenas et unam ſarcinam de herbis melioribus ſabulorum Olpar, quaſi pro riſu deridendo, cum diuerſis muneribus duci Arpad miſit. Et inſuper cum habitatoribus ſuis terram uſque ad fluuium Souyoy conceſſit. Tunc Ound et Ketel ad ducem Arpad cicius uenientes cum legatis Salani ducis ac munera miſſa preſentauerunt, et terram cum omnibus habitatoribus ſuis duci Arpadio condonatam eſſe dixerunt. Vnde maxima leticia orta eſt in curia Arpad ducis et per III. dies magnum contiuuium celebrauerunt. Et tunc roborata pace legatos Salani ducis diuerſis muneribus ditatos repatriare dimiſit paciferos.

De Zerenſe.

17.) **A**rpad uero dux et ſui nobiles egreſſi de caſtro⁴ Hung cum magno gaudio ultra montem Turzol caſtra metati ſunt in campo iuxta fluuium Tucota, uſque ad montem Zerenche; et inſpicientes ſuper montana illa qualitatem illius loci, et nominauerunt locum illum amabilem, quod interpretatur in lingua eorum zerelmes, eo quod multum dilexerunt illum locum, et a die illo⁵ uſque nunc a zerelmu locus ille uocatur Zerenche. Vbi etiam dux Arpad et omnes ſui primates cum omni familia ſua labore poſtpoſito, factis tuguriis requiei locum ſibi elegerunt. Et non paucos ibi dies permanſerunt, donec omnia loca ſibi uicina ſubiugauerunt, ſcilicet uſque ad fluuium Souyou, et uſque

(1) Hibáſan, *Olpar helyett.*

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb *Arpad.*

(3) Javítás más kézzel, előbb *lagugulas.*

(4) Javítás u. a. kézzel, előbb *caſto.*

(5) Javítás más kézzel, előbb *illa.*

ad castrum falis. Et ibidem iuxta Tocotam et infra filuas dux Arpad dedit terras multas diuerforum locorum cum suis habitatoribus Edunec et Edumer nec. Quas etiam terras posteritas eorum, diuina gratia adiuuante, usque nunc habere¹ meruerunt. Predictus uero Turzol per gratiam Arpad ducis ad radicem eiusdem montis, ubi Budrug² descendit in Tysciam, adquisiuit magnam terram. Et in eodem loco castrum construxit terreum, quod nunc in presenti Hymusfudor nuncupatur. **De Borsod.**

(18.) **E**t dum ita radicati essent, tunc communi consilio et ammonitione omnium incolarum missus est Borsu filius Bunger cum ualida manu uersus terram Polonorum, qui confinia regni conspiceret et obstaculis confirmaret usque ad montem Turtur, et in loco conuenienti castrum construeret causa custodie regni. Borsu uero accepta licentia egressus felici fortuna collecta multitudine rusticorum iuxta fluuium Buldua castrum construxit, quod uocatum est a populo illo Borsod, eo quod paruum fuerit. Bors uero acceptis filiis incolarum in obsides, et factis metis per montes Turtur, reuersus est ad ducem Arpad. Et de reuersione Borsu factum est gaudium magnum in curia ducis. Dux uero pro beneficio suo Borsum in eodem castro comitem constituit, et totam curam illius partis sibi condonauit. **De duce Bycoriensy.**

(19.) **D**ux uero Arpad transactis quibusdam diebus, accepto consilio nobilium suorum,³ legatos misit in castrum Byhor ad ducem Menumorout, petens ab eo, quod de iusticia atthau sui Atthyle regis sibi concederet terram a fluuio Zomus usque ad confinium Nyr, et usque ad portam Mezesynam. Et misit ei donaria sua, sicut primo miserat Salano duci Tytulenfy. Et in legatione illa missi sunt duo strennuissimi milites: Vsubuu pater Zoloucu et Velec, a cuius progenie Turda episcopus descendit. Erant enim isti genere nobilissimi, sicut et alij de terra scythica egressi, qui post Almu ducem uenerant cum magna⁴ multitudine populorum. **Qualiter contra Byhor missum est.**

(20.) **M**issi uero Arpad ducis, Vsubuu et Veluc, fluuium Thyfcie in portu Lucy transnauigauerunt,

(1) Javitás nyoma más kézzel.

(2) Eredetileg *Brudrug*. Az első *r* alatt levő pont a betű elhagyását jelenti.

(3) Eredetileg: *suorum consilio nobilium*; a szavak előtt álló kettős vonásokkal más kéz azok áthelyezését jelezte.

(4) Javitás más kézzel, előbb *magno*.

Et hinc egressi in castrum Byhor uenientes, ducem Menumorout salutauerunt, et donaria, que dux eorum miserat, ei presentaue-
runt. Tandem uero mandata Arpad ducis ei referentes, terram,
quam prenominauimus, postulauerunt. Dux autem Menumoro-
ut eos benigne recepit, et diuersis donis ditatos tercia die
repatriare precepit. Quibus tamen ita respondit, dicens: Dicite Ar-
padio duci Hungarie, domino uestro. Debitores sumus ei, ut amicus
amico, in omnibus, que ei necessaria sunt, quia hospes homo est, et in
multis indiget. Terram autem, quam petiuit a nostra gratia, nulla-
tenus concedimus nobis uiuentibus. Hoc etiam indigne tulimus, quod
Salanus dux ei concessit maximam terram, aut propter amorem,
ut dicitur, aut propter timorem, quod negatur. Nos autem nec propter amo-
rem nec propter timorem ei concedimus terram, etiam quantum pugillus
capere⁽¹⁾, licet dixerit ius suum esse. Et uerba sua non conturbant
animum nostrum, eo quod mandauerit nobis se descendisse de ge-
nere Atthile regis, qui flagellum dei dicebatur. Qui etiam uiolenta ma-
nu rapuerat terram hanc ab atthauo meo, sed tamen modo per gratiam
domini mei imperatoris constantinopolitani nemo potest auferre de
manibus meis². Et hoc dicto dedit eis licentiam recedendi. Tunc
Vsubuu et Veluc legati ducis Arpad cursu celeriori ad dominum su-
um properauerunt. Et uenientes mandata Menumorout domino suo
duci Arpad retulerunt. Arpad uero dux et sui nobiles hoc audi-
entes iracundia ducti sunt, et statim contra eum exercitum mit-
tere ordinauerunt. Tunc constituerunt, quod Tosu³ pater Lelu et
Zobolsu filius Eleud, a quo genus Saac descendit, nec non Tuhtum pater
Horca auus Geula et Zumbor, a quibus genus Moglout descendit,
irent. Qui cum a duce Arpadio essent licentiati, cum exercitu non mo-
dico egressi sunt et Thyfciam⁴ transnatauerunt in por-
tu Ladeo, nemine aduersario contradicente. Secundo autem die cepe-
runt equitare iuxta Thyfciam uersus fluuium Zomus et castra
metati sunt in illo loco, ubi nunc est Zobolsu. Et in eodem loco
fere omnes habitatores terre se sua sponte eis subiugaue-
runt, et pedibus eorum prouoluti filios suos in obfides dederunt,
ut ne aliquid mali paterentur. Nam timebant eos fere

(1) Hibásan : *capere*.

(2) E szó rasurára írva.

(3) Javítás u. a. kézzel ; előbb hihetőleg *Tasu*.

(4) Ez után egy szó kivakarva.

omnes gentes, et quidam a facie eorum fugientes uix euaferunt, qui uenientes ad Menumorout facta eorum nuntiauerunt. Hoc audito talis et tantus¹ irruit super Menumorout, quod manum leuare ausus non fuit. Quia omnes habitatores timebant eos ultra quam dici potest, eo quod audiuerant Almu ducem patrem Arpadij a genere² Atthile regis descendisse. Vnde nullus credebat se posse uiuere, nisi per gratiam Arpad filij Almi ducis et suorum nobilium. Vnde plurimi se sua sponte subiugabant eis. Bene impleuit deus in Almo duce et filio suo Arpad prophetiam, quam cecinit Moyfes propheta a filiis Israel dicens: Et locus, quem calcauerit pes uester, uester erit. Quia a die illo loca, que calcauerunt Almus dux et filius suus Arpad cum suis nobilibus, usque ad presens posteritates eorum habuerunt et habent. **De Zobolsu.**

(21.) **T**unc Zobolsu uir sapientissimus³ considerans quendam locum iuxta Thysciam et cum uidisset qualitatem loci, intellexit esse munitissimum ad castrum faciendum. Comuni ergo consilio sociorum suorum congregatione facta ciuium fecit fossatam magnam et castrum⁴ fortissimum edificauit de terra. Quod nunc castrum⁴ Zobolsu nuncupatur. Tunc Zobolsu et socij sui de incolis terre ad castrum illud multos ordinauerunt seruientes, qui nunc ciuiles uocantur. Et dimissis ibi militibus sub quodam nobilissimo milite nomine Eculsu, se longius ire preparauerunt. Tunc Zobolsu et socij sui totum exercitum in duas partes diuiserunt, ut una pars iret iuxta fluuium Zomus et altera pars per partes Nir. Zobolsu et Thofu pater Lelu cum medietate exercitus egressi sunt per crepidinem Thyscie subiugandos ibi gentes, et uenerunt uersus fluuium Zomus ad illum locum, qui nunc dicitur Saruuar. Et in eodem loco infra paludes Thofu pater Lelu congregata multitudine populi fossatam magnam fecit, et castrum munitissimum de terra construxit, quod primo castrum Thofu nominatum fuit, nunc uero Saruuar uocatur. Et acceptis filiis incolarum in obfides, castrum militibus plenum dimiserunt. Tunc Thofu per petitionem⁵ ne⁶ populi domino suo duci Arpad subiugati, fecit stare forum inter Nir et Thysciam. Cui etiam foro nomen suum im-

(1) Egy szó kimaradt, hihetőleg *timor*.

(2) Hibásan, *genere* helyett.

(3) E szó után rasura.

(4) E szó után rasura.

(5) A *ci* szótag u. a. kézzel utólag betoldva.

(6) Így, a *ne* teljesen elhagyandó.

posuit, quod usque nunc forum Thosu nuncupatur. Post uero Zobolsu et Thosu hinc egressi usque ad castrum Zotmar peruenerunt. Et castrum per tres dies pugnando obsidentes uictoriam adepti sunt. Et quarto die castrum intrantes milites ducis Menumorout, quos ibi apprehendere potuerunt, catenis ferreis obligatos in teterrima carceris inferiora miserunt, et filios incolarum in obsides acceperunt. Et castrum militibus plenum dimiserunt. Ipsi uero ad portas Mezesinas ire ceperunt.

De Nyr.

(22.) **T**vhutum uero et filius suus Horca per partes Nyr equitantes, magnum sibi populum subiugauerunt, a filiis Nyr usque ad Umufouer. Et sic ascendentes usque ad Zyloc peruenerunt¹, contra eos nemine manu leuante, quia dux Menumorout et sui non sunt ausi pugnare contra eos, sed fluuium Cris custodire ceperunt. Tunc Tuhutum et filius suus Horca de Ziloc egressi uenerunt in partes Mezesinas ad Zobolsu et Thosu. Et cum se ad inuicem uidissent, gaudio gauisi sunt magno, et facto contuitio unusquisque laudabat se ipsum de sua uictoria. Mane autem facto, Zobolsu, Thosu et Tuhutum inito consilio constituerunt, ut meta regni ducis Arpad esset in porta Mezesina. Tunc incole terre iussu eorum portas lapideas edificauerunt, et clausuram magnam de arboribus per confinium regni fecerunt. Tunc hi tres² prenominati uiri omnia facta sua duci Arpad et suis primatibus per fideles nuntios mandauerunt. Quod cum renuntiatum fuisset duci Arpad et suis yobagyonibus, gauisi sunt gaudio magno ualde. Et more paganismo fecerunt aldumas, et gaudium adnuntiantibus diuersa dona presentauerunt. Dux uero Arpad et sui primates ob hanc causam leticie per totam unam ebdomadam sollempniter comedebant et fere singulis diebus inebriabantur propter euentum³ tante leticie. Et hoc audito dux Arpad et sui egressi sunt a Zeremsu et castra metati sunt iuxta fluuium Souiou, a Thyscia usque ad⁴ fluuium Honrat.

(23.) **T**hosu et Zobolsu necnon Tuhutum cum uidissent, quod deus de-

De uictoria Thosu, Zobolsu et Tuhutum.

(1) A *runt* szótag u. a. kézzel később hozzá írva.

(2) Az *e* betű a szó fölé írva.

(3) A szóban rasura és javítás más kézzel.

(4) A kéziratban hibásan *sad*.

dit eis uictoriam magnam et subiugauerunt domino suo fere plures nationes illius terre: tunc exaltati sunt nimis super habitatores illius terre. Et dum ibi nullus inuentus esset eis, plures dies ibi manserunt, donec confinia regni firmauerunt obstaculis firmissimis.

De terra Ultrafiluana.

- (24.) **E**t dum ibi diutius morarentur, tunc Tuhutum pater Horca, sicut erat uir astutus, dum cepisset audire ab incolis bonitatem terre Ultrafiluane, ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat, cepit ad hoc hanelare¹, quod si posse esset, per gratiam ducis Arpad domini sui terram Ultrafiluanam sibi et suis posteris acquireret. Quod et sic factum fuit postea. Nam terram Ultrafiluanam posteritas Tuhutum usque ad tempus sancti regis Stephani habuerunt, et diuicius habuissent, si minor Gyla cum duobus filiis suis Biuia et Bucna christiani² esse uoluissent et semper contrarie sancto regi non fecissent, ut in sequentibus dicitur. **De prudentia Tuhutj.**

- (25.) **P**redictus uero Tuhutum uir prudentissimus misit quendam uirum astutum, patrem Opaforcol Ogmand, ut furtiue ambulans preuideret sibi qualitatem et fertilitatem terre Ultrafiluane, et quales essent habitatores eius. Quod si posse esset, bellum cum eis committeret. Nam uolebat Tuhutum per se nomen sibi et terram aquirere. Vt dicunt nostri ioculatores: omnes loca sibi aquirebant, et nomen bonum accipiebant. Quid plura? Dum pater Ogmand, speculator Tuhutum, per circuitum more uulpino bonitatem et fertilitatem terre et habitatores eius inspexisset, quantum humanus uisus ualet, ultra quam dici potest dilexit, et celerrimo cursu ad dominum suum reuersus est. Qui cum uenisset, domino suo de bonitate illius terre multa dixit. Quod terra illa irrigaretur optimis fluuiis, quorum nomina et utilitates seriatim dixit. Et quod in arenis eorum aurum colligerent, et aurum terre illius optimum esset. Et ut ibi foderetur sal et salgenia, et habitatores terre illius uiliiores homines essent tocus mundi. Quia essent Blasij et Sclauj, quia alia arma non haberent, nisi arcum et sagittas, et dux eorum Geleou minus esset tenax et non haberet

(1) Igy; eredetileg *anelare*. A h betüt u. a. kéz rossz helyre toldotta be, *anelare* helyett.

(2) A kéziratban *xpiani*; vagyis a görög X és P betűk.

circa se bonos milites, et auderent stare contra audaciam Hungarorum, quia a Cumanis et Picensibus multas iniurias paterentur.

26.) **T**unc Tuhutum audita **Quomodo contra Gelu itum est.** bonitate terre illius, misit legatos suos ad ducem Arpad, ut sibi licentiam daret ultra filias eundi contra Gelou ducem pugnare. Dux vero Arpad, inito consilio, voluntatem Tuhutum laudavit, et ei licentiam ultra filias eundi contra Gelou pugnare concessit. Hoc dum Tuhutum audiisset a legato, preparavit se cum suis militibus, et dimissis ibi sociis suis egressus est ultra filias versus orientem contra Gelou ducem Blacorum. Gelou vero dux Ultrasilvanis¹ audiens aduentum eius, congregavit exercitum suum et cepit velocissimo cursu equitare obviam ei, ut eum per portas Mezefinas prohiberet. Sed Tuhutum uno die filiam pertransiens ad fluviū Almas pervenit. Tunc uterque exercitus ad invicem pervenerunt, medio fluvio interiacente. Dux vero Gelou volebat, quod ibi eos prohiberet cum sagittariis suis.

27.) **M**ane autem facto, Tuhutum **De morte Gelu.** ante auroram diuisit exercitum suum in duas partes. Et partem alteram misit parum superius, ut transito fluvio, militibus Gelou nescientibus, pugnam ingrederentur. Quod sic factum est. Et quia leuem habuerunt transitum, utraque acies pariter ad pugnam pervenerunt. Et pugnatum est inter eos acriter, sed victi sunt milites ducis Gelou, et ex eis multi interfecti, plures vero capti. Cum Gelou dux eorum hoc² vidisset, tunc pro defensione vite, cum paucis fugam cepit. Qui cum fugeret, properans ad castrum suum iuxta fluviū Zomus positum, milites Tuhutum audaci cursu persequentel, ducem Geloum iuxta fluviū Copus interfecerunt. Tunc habitatores terre videntes mortem domini sui, sua propria voluntate dextram dantes, dominum sibi elegerunt Tuhutum patrem Horca. Et in loco illo, qui dicitur Esculeu, fidem cum iuramento firmaverunt. Et a die illo locus ille nuncupatus est Esculeu, eo quod ibi iurauerunt. Tuhutum vero a die illo terram illam obtinuit³ pacifice et feliciter. Sed posteritas eius usque ad tempora sancti regis Stephani obtinuit. Tuhutum vero genuit Horcam. Horca genuit Geu⁴.

(1) Hibásan, e helyett: *Ultrasilvanus*.

(2) E szó későbbi betoldás más kézzel.

(3) Javítás u. a. kézzel, előbb *optinuit*.

(4) Javítás más kézzel, előbb *Ge*.

lam et Zubor. Geula genuit duas filias, quarum una uocabatur Caroldu¹ et altera Saroltu, et Sarolt fuit mater sancti regis Stephani. Zumbor uero genuit minorem Geulam, patrem Bue et Bucne, tempore cuius sanctus rex Stephanus subiugauit sibi terram Ultrafiluanam. Et ipsum Geulam uinctum in Hungariam duxit, et per omnes dies uite sue carceratum tenuit, eo quod in fide esset uanus et noluit esse christianus, et multa contraria faciebat sancto regi Stephano, quamuis fuisset ex cognatione matris sue. *De duce Menumorout.*

- (28.) **T**ofu uero et Zobolsu adepta uictoria reuerſi ſunt ad ducem Arpad, ſubiugando totum populum a fluuio Zomus uſque ad Criſium, et nullus contra eos auſus fuit manus leuare. Et ipſe Menumorout dux eorum magis preparabat uias ſuas in Greciam eundi, quam contra eos ueniendi. Et deinde egreſſi, deſcenderunt iuxta quendam fluuium nomine Humuſouer, et uenerunt uſque ad lutum Zerep. Et deinde egreſſi uenerunt uſque ad Zeguholmu², et ibi uolebant tranſire Criſium, ut contra Menumorout pugnarent, ſed uenientes milites Menumorout, eis tranſitum prohibuerunt. Deinde egreſſi per diem unum equitantes caſtra metati ſunt iuxta paruos montes. Et hinc iuxta fluuium Turu equitantes, uſque ad Thyſciam peruenerunt. Et in portu Drugma fluuium Thyſcie tranſnauigantes, ubi etiam per gratiam Arpad ducis cuidam humano militi nomine Huhot magnam terram aſquiſuerunt, quam poſteritas eius uſque nunc habuerunt.

- (29.) **D**vm nauigaffent *De reditu eorum.* fluuium Thyſcie, nuntios ſuos ad ducem Arpadium premiferunt, qui gaudia ſalutis nuntiarent. Qui cum ad ducem Arpad ueniſſent et gaudia ei annuntiaviſſent, quod Zobolsu et Tuſo cum exercitu ſuo ſani et incolumes reuerſi eſſent, et portum Drugma cum omnibus exercitibus ſuis tranſnauigaviſſent. Hoc cum audiuiſſet dux Arpad, quod³ Thoſu et Zobolsu cum omnibus exercitibus ſuis ſani

(1) Javítás nyoma u. a. kézzel.

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb Zeguhulmu.

(3) Ez után e szó Thaso kivakarva.

et incolumes reuersi essent, et fluuium Thyscie transnauigassent, fecit magnum conuiuium et gaudium annuntiantibus diuersa dedit donaria. Tunc Thofu et Zobolsu cum curiam ducis intrare uellent, dux omnes suos milites obuiam eis premisit, et sic eos cum magno gaudio recepit. Et sicut mos est bonorum dominorum, suos diligere fideles, fere cottidie eos faciebat ad mensam suam comedere, et multa eis dona presentabat. Similiter etiam ipsi duci Arpad diuersa dona ac filios incolarum in obsides ej¹ positos presentauerunt. **De duce Sala-**

30.) **D**vx uero Arpad, transactis quibusdam diebus, **no.** Dinito consilio, et sui nobiles miserunt nuntios suos ad ducem Salanum, qui nuntiarent ei uictoriam Thofu et Bulsu², necnon et Tuhutum, quasi pro gaudio, et peterent ab eo terram usque ad fluuium Zogea. Quod sic factum est. Missi sunt enim Etu et Voyta, qui cum inuenissent ducem Salanum in sabulo Olpar, mandata gaudia nuntiauerunt; et terram ab eo usque ad fluuium Zogea postulauerunt. Salanus dux hoc audito in maximum irruit timorem, et terram ab ipso postulatam timore percussus usque ad fluuium Zogea duci³ Arpad concessit, et legatis diuersa dona presentauit. Septimo autem die Etu et Voyta accepta licentia ad dominum suum sunt reuersi. Quos dux Arpad honorifice recepit, et audita legatione eorum, factum est gaudium magnum in curia ducis. Et cepit dux donare suis fidelibus loca et possessiones magnas. **De egressu Zerem-**

31.) **P**ostea dux et sui principes egressi sunt **fu.** de Zeremfu et transnauigauerunt fluuium Souyou in illo loco, ubi fons Honrad descendit. Et castra metati sunt iuxta fluuium Heuyou, usque ad Thysciam⁴ et usque ad Emeud, et permanserunt ibi per unum mensem. Ibi etiam dux dedit Bungerec patri Borsu terram magnam a fluuio Topulucea usque ad fluuium Souyou, que nunc uocatur Miscoucy, et dedit ei castrum, quod dicitur Geuru, et illud castrum filius suus Borsu cum suo castro, quod dicitur Borsod, u-

(1) Javítás nyoma u. a. kézzel.

(2) Hibásan *Zobolsu* helyett. L. az előbbi fejezetet.

(3) E szó után rasura.

(4) Javítás u. a. kézzel, előbb *Thyciam*.

num fecit comitatum.

De castro Urfsuur et fluuio Egur.

- (32.) **P**ostea dux Arpad¹ et sui nobiles hinc egressi, uenientes usque ad fluuium Naragy et castra metati sunt iuxta riuulos aquarum a loco illo, qui nunc dicitur Casu. Vbi etiam dedit terram magnam Oufadunec patri Urfsuur, et ibi postea Urfsuur filius eius ad caput eiusdem fluminis castrum construxit, quod nunc castrum Urfsuur nuncupatur. Hinc uero dux Arpad et sui egressi uenerunt usque ad fluuium Egur et ibi paratis tuguriis plures dies permanserunt, et montem illum, super quem duci foliata fecerunt, nominauerunt Zenuholmu, et castra eorum fuerunt a fluuio Ystorof usque ad castrum Purozlou. Deinde egressi uenerunt usque ad fluuium Zogea et castra metati sunt per crepitudinem eiusdem fluminis a Thyficia usque ad siluam Matra, et subiugauerunt sibi omnes habitatores terre a Grifio usque ad fluuium Zogea et usque ad siluam Zepuf. Tunc dux Arpad in silua Matra dedit terram magnam Edunec et Edumenec, ubi postea Pota nepos eorum castrum construxit, ex quorum etiam progenie longo post tempore rex Samuel descendit, qui pro sua pietate Oba uocabatur. *De castro Nougrad et Nitra.*

- (33.) **I**n eisdem temporibus dux Arpad, dum se per milites suos uidisset ita sublimatum et tutum esse, tunc habito inter se consilio, misit multos milites in expeditionem, qui subiugarent sibi populum de castro Gumur et Nougrad. Et si fortuna eis faueret, tunc ascenderent uersus fines Boemorum usque ad castrum Nitra. Quibus etiam militibus in expeditionem euntibus principes et duces constituit duos filios auunculi sui Hulec, Zuardum et Cadusam, nec non Hubam unum de principalibus personis. Tunc hij tres domini, accepta licentia a duce Arpad, egressi sunt a loco illo, qui dicitur Paztuh, equitantes iuxta fluuium Hongvn² et eundem fluuium transferunt iuxta fluuium Souyou. Et inde egressi sunt per partes castri Gumur, et uenerunt usque ad montem Bulhadu, et inde ad partes Nougrad ueni-

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb *Apad*.

(2) A g után eredetileg állott betű kivakarva, és fölébe más kézzel v írva.

entes usque ad fluuium Caliga peruenerunt. Hinc uero egredientes per crepitudinem Danubij iuerunt, et fluuium Wereuecca transeuntes, castra metati sunt iuxta fluuium Ypul. Et quia diuina gratia in eis erat, timuit eos omnis homo, et maxime ideo timebant eos, quia audierant ducem Arpadium filium Almj ducis ex progenie Athile regis descendisse. Tunc omnes Sclauii habitatores terre, qui primo erant Salani ducis, propter timorem eorum, se sua libera sponte subiugauerunt eis, nullo manum subleuante. Et ita cum magno timore et tremore seruebant eis, ac si olim domini eorum fuissent. Tunc Zuardu et Cadusa necnon Huba, a quo prudens Zemera descendit, cum uidissent populum multum sine bello ipsis subiugatum, fecerunt magnum conuiuium, et melioribus habitatoribus terre, qui filios suos in obsides dederant, diuersa dona presenterunt, et blandis uerbis sub dominium ducis Arpad sine bello subiugauerunt, et ipsos secum in expeditionem duxerunt, filios uero eorum in obsides accipientes, ad ducem Arpad cum diuersis muneribus remiserunt. Unde dux et sui nobiles leciores facti sunt solito, nuntiis gaudia ferentibus multa dederunt dona.

De fluuio Gron et castro

34.) **Borfu.** Interea Zuard et Cadusa filij Hulec, necnon Huba **Borfu.** et omnis exercitus eorum fluuium Ypul iuxta Danubium transierunt. Et alio die transito fluuio Gron castra metati sunt in campo iuxta quoddam castellum terreum, quod nuncupatur Uarod. Et capto illo castro manserunt ibi tres dies expectantes aduentum Borfu filij Bumger, quem dux Arpad cum magno exercitu miserat in auxilium eorum. Quarto die cum Borfu ad eos uenisset cum ualida manu, timerunt eos omnes incole terre et nullus ausus fuit leuare manus contra eos. Tunc hij III-or domini, inito inter se consilio, per petitionem incolarum sibi fidelium constituerunt, ut tertia pars de exercitu cum incolis terre irent in filuam Zouolon, qui facerent in confinio regni munitiones fortes tam de lapidibus, quam etiam de lignis, ut ne aliquando

Boemy uel Polony possent intrare causa furti et rapine in regnum eorum. Tunc communi consilio hac de causa missus est Borfu filius Bugar cum suis militibus. Et cum equitarent iuxta fluuium Gron, ceruus fuga lapsus ante eos cacumina montium ascendit. Quem Borfu celerrimo cursu persecutus, ictibus sagittarum in uertice montium interfecit. Et tunc Borfu cum montes illos in circum aspexisset, in memoriam duxit, ut ibi castrum construeret. Et statim congregata multitudine ciuium, in uertice unius altioris montis castrum fortissimum construxit, cui nomen suum imposuit proprium, ut castrum Borfu nuncupatur. Et inde cum exercitibus suis usque ad siluam Zouolun porrexit, et maximam municionem de lapidibus facere precepit, quod nunc castrum Borfsed¹ Zouolvn² uo-

- (35.) **Z**vardu et Cadusa necnon Huba **De Nitria ciuitate.** [catur. Post discessum Borfu cum omnibus exercitibus suis egressi de castro, quod dicitur Warod, ultra siluam Turfoc castra metati sunt iuxta fluuium Sytua. Altera autem die miserunt quosdam speculatores uiros, quos sciebant esse audaces, qui transirent fluuium Nitra, et uiderent, si sine bello possent transmeare usque ad ciuitatem Nytra. Qui cum uelocissimo cursu uenissent usque ad riuulum Turmas, ubi descendit in riuulum Nytre, uiderunt habitatores illius prouincie Sclauos et Boemos eis obistere cum adiutorio ducis Boemorum. Quia mortuo Athila rege, terram, que iacet inter Wag et Gron a Danubio usque ad fluuium Moroua, dux Boe³ morum sibi preoccupauerat et in unum ducatum fecerat. Et tunc tempore per gratiam ducis Boemorum dux Nitrien⁴ factus erat Zubur⁴.

De speculatoribus missis a ducibus.

- (36.) **C**um autem speculatores illi, qui fuerant missi a Zuard et Cadusa, uidissent Sclauos et Boemos eis obistere non ualentes, miserunt sagittas tribus uicibus super eos, et quosdam ex ipsis ictibus sagittarum interfecerunt. Hoc cum uidissent Sclaui et Boemi, quos ad custodiam constituerat Zubur, quod isti, qui dicuntur hetumoger, talibus uterentur armis, timuerunt ualde, quia talis arma-

(1) Hibásan *Borssod* helyett.

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb *Zouolon*.

(3) Rasura nyoma.

(4) Az egész szó rasurára írva.

tura nunquam uisa fuit eis. Statim nuntiauerunt Zuburio domino eorum, ceterisque principibus eiusdem prouintie. *De pugna ducum Arpadij.*

37.) **T**unc Zubur hoc audito cum adiutorio Boemorum armata multitudine obuiam eis uenit pugnaturus. Et dum uterque exercitus ad fluuium Nitra peruenissent, Zuardu, Cadusa et Huba uolebant transire fluuium. Sed Zubur dux Nitriensis et sui milites contra eos diutissime certantes nullomodo eis transitum concedere uolebant. Et cum diu inter se certassent, Hungarij ex Boemis et Sclauis ictibus sagittarum multos interficiebant. Sed per tres dies nullomodo Hungarij propter inundationem aquarum transitum habuissent; tandem III. die Boemi et omnes Nytrieses Sclauj, uidentes audaciam Hungarorum et percussiones sagittarum non sufferentes, fuga lapsi sunt, et uelocissimo cursu pro defensione uite in ciuitatem Nitriam inclusi sunt cum magno timore. Quos Zuardu, Cadusa et Huba necnon ceteri milites, persequentes eos usque ad ciuitatem, et ex eis quosdam interfecerunt, et quosdam uulnerauerunt et alios ceperunt. Zubur uero dux eorum, dum fugiendo contra eos pugnare uellet, per lanceam Caduse cecidit, et captus in custodiam traditus est. Ceteri uero in ciuitatem inclusi quasi muti remanserunt. Alio namque die Zuard, Cadusa et Huba armata multitudine exercituum, ceperunt fortiter expugnare ciuitatem Nitriam multis modis. Et dedit eis deus uictoriam magnam, et pugnantes intrauerunt eam et fusus est per eos ibi sanguis multorum aduersariorum. Tunc iracundia ducti Zuburium ducem illius prouincie, quem nudius tercius ceperant, supra montem excelsum ducentes laqueo suspendērunt. Vnde mons ille a die illo usque nunc mons Zubur nuncupatur. Et propter hoc factum timuerunt eos omnes homines illius patrie, et omnes nobiles filios suos in obsides eis¹ dederunt. Et omnes nationes illius terre se subiugauerunt sibi usque ad fluuium Wag. Et quia gratia dei antecedebat eos, non solummodo ipsos subiugauerunt, uerum etiam omnia castra eorum ceperunt, quorum nomina hec sunt usque modo: Stumtey, Colgoucy, Trusun, Blundus et Bana et ordinatis

(1) A szavak élére u. a. kézzel írt kettős vonások azok áthelyezését jelentik; e szerint a helyes sorrend: *eis in obsides dederunt.*

custodibus castrorum, iuerunt usque ad fluuium Moroa. Et firmatis obstaculis constituerunt terminos regni Hungarorum usque ad Boronam et usque ad Saruuar. Et adepta uictoria reuerſi sunt ad ducem Arpad, et omnes infideles illius terre ferreis catenis ligatos secum duxerunt. Cumque Zuard, Cadusa necnon Huba ad ducem Arpad cum omnibus captiuis suis uenissent sani et incolumes, factum est gaudium magnum in curia ducis. Dux Arpad consilio et peticione suorum nobilium donauit, accepto iuramento infidelium, terras in diuersis locis predictis infidelibus de partibus Nyttudis. Vt ne aliquando infideliores facti, repatriando nocerent sibi fidelibus in confinio Nitrie habitantibus. Et in eodem gaudio dux Arpad Hubam fecit comitem Nitriensem et aliorum castrorum. Et dedit ei terram propriam iuxta fluuium Sytuua usque ad fil(uam)¹ Turfoc. *De ex*

- (38.) *Interea dux Salanus, citu Grecorum et Bulgarorum.*
Idem intellexisset potentiam et facta Hungarorum, timuit, ut ne aliquando iracundia ducti eum expellerent de regno suo. Tunc inito consilio suorum, misit legatos suos ad imperatorem Grecorum et ducem Bulgarorum, ut sibi auxilium darent causa pugne contra Arpad ducem Hungarorum. Imperator Grecorum et dux Bulgarorum magnum exercitum Salano duci miserunt. Qui cum ad ducem Salanum peruenissent, in illo loco, qui dicitur Tetel, factum est gaudium magnum in curia ducis. Secundo autem die dux Salanus et sui nobiles, inito consilio, miserunt legatos ad ducem Arpad, dicendo, ut terram eorum dimitteret, et ad natale solum repatriare inciperet. Qui cum ad ducem Arpad peruenissent, ac mandata Salani ducis ei dixissent, dux Arpad et sui nobiles egre ferentes, sic per eosdem legatos duci Salano remandauerunt: Terram, que inter Danubium et Thyſciam iacet, et aquam Danubij, que a Ratispona in Greciam descendit, pecunia nostra comparauimus. Tunc tempore, quando nouj fuimus, et pro precio ei misimus XII. albos equos et cetera, ut supra. Ipse etiam laudans bonitatem terre sue, misit unam sarcinam de herbis fabulorum Olpar, et duas lagungulas de aquis Danubij. Vnde precipimus domino uestro duci Salano, ut dimissa nostra terra, celerrimo cursu terram Bulgarorum eat, unde preauus suus

(1) Tollhibából csak ez áll: szl.

descenderat, mortuo Athila rege atthauo nostro. S; autem hoc non fecerit, sciat nos in proximo tempore contra eum dimicaturol. Legati uero¹ hoc audientes, accepta licentia, tristi uultu ad ducem Salanum properauerunt. Dux autem Arpad et sui nobiles egressi de fluuio Zogea cum omni exercitu, castra metati sunt iuxta montem Teteuetlen usque ad Thysciam. Deinde uenientes per crepidinem Thyscie usque ad sabulum Olpar pertuenerunt.

De egressu Salani ducis contra

39.) Dux autem Salanus cum adiutorio Grecorum et Bulgarorum Arpium² egressus de Tetel furiosa mente per ammonicionem ducem.

suorum contra ducem Arpad equitare cepit. Et dum uterque exercitus ad inuicem prope pernoctassent, neuter eorum dormire per totam noctem ausus fuit, sed equos sellatos in manibus tenendo, pernoctauerunt. Mane autem facto ante auroram utraque pars se ad bellum preparauit. Dux uero Arpad, cuius adiutor erat deus omnium, armis indutus, ordinata acie, fufis lacrimis deum orans, suos confortans milites, dicens: O Sithici³, qui per superbiam Bulgarorum a castro Hungu uocati estis Hungarij, nolite obliuisci propter timorem Grecorum gladios uestros, et amittatis uestrum bonum nomen. Vnde strenue et fortiter pugnemus contra Grecof et Bulgaros, qui assimulantur nostris feminis, et sic tjemamus multitudinem Grecorum, sicut multitudinem feminarum. Hoc audito, milites sui multum sunt confortati, statimque Lelu filius Tofu tuba cecinit, et Bulsuu filius Bogar⁴ eleuato uexillo in prima acie contra Grecof pugnaturi uenire ceperunt. Et commixta est utraque acies hostium ad bellum, et ceperunt pugnare⁵ acriter inter se. Et dum totus exercitus ducis Arpad accessisset pugnaturus contra Grecof, plurimi interficiebantur de Grecis et Bulgarijs.

Predictus uero dux Salanus cum ci⁶ uidisset suos deficere in bello, fuga lapsus est, et pro salute uite Albam Bulgarie properauit. Greci uero et Bulgari timore Hungarorum

(1) E szó későbbi betoldás u. a. kézzel.

(2) Hibásan, *Arpadium* helyett.

(3) Így, *Scithici* helyett.

(4) Hibásan *Bogar* helyett.

(5) E helyen a hártján hasadás van, mely már az írás előtt is megvolt.

(6) E fölösleges szóttag elhagyandó.

perculsi, uiam, quam uenerant, obliuioni tradiderunt, fuga lapsi pro salute uite Thyfciam pro paruo fluuio reputantes transnatare uolebant. Sed quia talis timor et terror irruerat super eos, ut propter timorem Hungarorum fere omnes in fluuio Thyfcie mortui sunt, ita quod aliqui uix remanserunt, qui imperatori eorum mala salutis nuntiarent. Vnde locus ille, ubi Greci mortui fuerunt, a die illo usque nunc portus Grecorum nuncupatur. *De uictoria Arpad ducis.*

(40.) **D**ux uero Arpad et sui milites adepta uictoria hinc egressi uenerunt usque ad stagnum, quod dicitur Curtuel-tou et manserunt ibi iuxta siluam Gemelsen xxx. iiii-or¹ diebus. Et jn² illo loco dux et sui nobiles ordinauerunt omnes consuetudinarias leges regni et omnia iura eius, qualiter seruirent duci et primatibus suis, uel qualiter iudicium facerent pro quolibet crimine commissio. Ibi etiam dux condonauit suis nobilibus secum uenientibus diuersa loca cum omnibus habitatoribus suis. Et locum illum, ubi hec omnia fuerunt ordinata, Hungarij secundum suum idioma nominauerunt Scerij, eo quod ibi ordinatum fuit totum negotium regni. Et dux locum illum dedit Oundunec patri Ete, a Thyfcia usque ad stagnum Botua, et a Curtuel-tou usque ad sabulum Olpar. Postea uero transactis quibusdam temporibus Ethe filius Oundu congregata multitudine Sclauorum fecit inter castrum Olpar et portum Beuldu edificari³ castrum fortissimum de terra, quod

(41.) **P**ostea uero dux Arpad et sui *De egressu Arpad.* [castrum. nobiles hinc egressi uenerunt usque ad Titulum, subiugando sibi populum. Deinde egressi uenerunt usque ad portum Zoloncaman, et totum populum infra Thyfciam et Danubium habitantem sub iugum suum constituerunt. Hinc uero uenientes ad partes Budrug peruenerunt, et iuxta fluuium Uoyos castra metati sunt. Et in partibus illis dux dedit terram magnam cum om-

(1) A *IIII*-or egykorúlag a *XXX*. fölé írva.

(2) Későbbi betoldás u. a. kézzel.

(3) Eredetileg *edificari*; a *ci* szótag kipontozása annak elhagyását jelzi.

nibus habitatoribus suis Tosunec patri Lelu, cum auunculo suo Culpun patre Botond. Tunc dux Arpad et sui primates inito consilio constituerunt, quod exercitum mitterent propter Salanum ducem ultra Danubium contra Albam Bulgarię. Super quem exercitum constituti sunt principes et ductores: Lelu filius Tosu, Bulsuu filius Bogat, Botond filius Culpun. Qui accepta licentia a duce Arpad equitantes transnavigauerunt Danubium, nullo contradicente, in illo loco, ubi fluvius Zoua descendit in Danubium. Et inde egressi contra Albam Bulgarię ciuitatem equitare ceperunt. Tunc dux Bulgarorum consanguineus Salani ducis cum magno exercitu contra eos pugnaturus cum adiutorio Grecorum accessit. Altera autem die ordinate sunt utreque acies in campo iuxta ripam Danubij. Statim Lelu filius Tosu eleuato uexillo sui signi, et Bulsuu filius Bogat tubas bellicas sonando pugnatu- ri accesserunt. Et commixte sunt per partes manus utriusque hostis, et ceperunt pugnare inter se acriter. Et interfecti sunt de Grecis et Bulgariis plurimi, et quidam capti sunt ex eis. Videns ergo dux Bulgarię suos deficere in bello, fuga lapsus pro defensione uite Albam ciuitatem ingressus est. Tunc Lelu, Bulsuu necnon Botond adepta uictoria castra metati sunt iuxta Danubium parum inferius in campo. Et omnes captiuos Bulgarorum et Grecorum ante se duci fecerunt, quos ferro ligatos duci Arpad in Hungariam remisit².

De nuntiis ducis
Bulgarie.

42.) **S**ecundo autem die dux Bulgarię misit nuntios suos cum diuersis donis ad Lelu et Bulsuu atque Botond et deprecans eos, ut paci faueant. Et insuper mandauit, quod partem Salani ducis auunculi sui non foueret. Sed Arpadio duci Hungarię subiugatus fideliter seruiret et annuale uectigal persolueret. Illi uero paci fauentes, proprium filium ducis in pignus accipientes, cum multis bonis rebus Bulgarię discesserunt, et ducem eorum illesum³ dimiserunt. Deinde egressi usque ad portam Wazil iuerunt, et ex hinc egressi terram Racy subiugauerunt, et ducem eius captum diu ferro ligatum tenuerunt. Hinc uero egressi usque ad mare

(1) E szó későbbi betoldás u. a. kézzel.

(2) Javítás más kézzel; eredetileg *remiserunt in Hungariam*.

(3) Javítás más kézzel, előbb *in lesum*.

peruenerunt, et omnes nationes illius patrie dominatui Arpad ducis Hungarorum potenter et pacifice subiugauerunt. Et ciuitatem Spaletensem ceperunt et totam Crouatiam sibi subiugauerunt. Et inde egressi filios nobilium in obsides acceperunt, et in Hungariam reuersi sunt ad ducem Arpad. Quorum etiam bella et fortia queque facta sua, si scriptis presentis pagine non uultis, credite¹ garulis cantibus ioculatorum, et falsis fabulis rusticorum, qui fortia facta et bella Hungarorum usque in hodiernum diem obliuioni non tradunt. Sed quidam dicunt eos iuisse usque ad Constantinopolim², et portam auream Constantinopolis Botondium cum dolabro suo incidisse. Sed ego, quia in nullo codice hystoriographorum inueni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audiui, ideo ad presens opus scribere³ non proposui.

De castris Zabrag, Posaga et Vlcou.

- (43.) **B**ulfoo, Lelu et Botond hinc egressi, filuam, que dicitur Peturgoz, descendentes iuxta fluuium Culpe castra metati sunt. Et transito fluuio illo, usque ad fluuium Zoua peruenerunt. Et transito Zoua, castrum Zabrag ceperunt, et hinc equitantes castrum Posaga et castrum Vlcou ceperunt. Et hinc egressi Danubium in portu Greci transnauigantes, in curiam ducis Arpad peruenerunt. Cumque Lelu, Bulfo et Botond ceterisque milites sani et incolumes cum magna uictoria in secundo anno ad ducem Arpad reuersi fuissent, factum est gaudium magnum per totam curiam ducis, et fecerunt conuiuium magnum et epulabantur cottidie splendide Hungarij una cum diuersis nationibus. Et uicine nationes audientes facinora facta eorum, confluebant ad ducem Arpad, et pura fide subditi seruebant ej sub magna cura, et plurimi hospites facti sunt domesticj.

De insula Danubij.

(44.)

Post hec uero egressus dux Arpad de partibus illis, ubi nunc est castrum Budrug, et descendit iuxta Danubium usque ad insulam magnam. Et castra metati sunt iuxta insulam, et dux Arpad sui que nobiles intrantes insulam, uisa fertilitate et ubertate illius loci, ac municionem aquarum Danubij, dilexerunt locum ultra quam dici potest. Et constituerunt, ut ducalis esset insula, et unusquisque nobilium personarum suam ibi haberet

(1) E szó után rasura.

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb *constanti olim*.

(3) Javítás, előbb *scribere*.

curiam et uillam. Statim dux Arpad conductis artificibus precepit facere egregias domos ducales, et omnes equos suos longitudine dierum fatigatos ibi introductos pascere precepit. Et agaloni- bus suis magistrum prefecit¹ quendam Cumanum uirum pruden- tissimum, nomine Sepel. Et propter Sepel magistrum agalonum in ibi morantem, uocata est insula illa nomine Sepel usque in hodiernum diem. Dux uero Arpad et sui nobiles perman- serunt² ibi cum famulis et fa- mulabus suis pacifice et potenter a mense aprilis usque ad mensem octobris. Et dimissis ibi uxoribus suis communi consilio ab insula exe- untel constituerunt, ut ultra Danubium irent, et terram Panno- nie subiugarent. Et contra Carinthinos bellum promouerent, ac in marciam Lambardie se uenire prepararent. Et antequam hoc fieret, mitterent exercitum contra Glad ducem, qui dominium habebat a fluuio Morus usque ad castrum Horom, ex cuius etiam progenie longo post tem- pore descenderat Ohtum, quem Sunad interfecit. Ad hoc autem missi sunt Zuardu et Cadusa atque Boyta, qui cum accepta li- centia equitarent, Tysciam in Kenesna transnauigauerunt et descensum fecerunt iuxta fluuium Seztureg. Et nemo aduersarius inuentus est eis, qui leuaret manus contra eos, quia ti- mor eorum irruerat super omnes homines illius terre. Ex hinc egressi ad partes Beguey peruenerunt, et ibi per duas ebdomadas per- manserunt, donec omnes habitatores illius patrie a Morisio usque ad fluuium Temes sibi subiugauerunt, et filios eorum in ob- sidem acceperunt. Deinde amoto exercitu uenerunt uersus fluuium Temes et castra metati sunt iuxta uadum arena- rum. Et cum uellent transire amnem Temes, uenit obuiam eis Glad³, a cuius progenie Othum descendit, dux illius patrie, cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum. Altera autem die, dum utraque acies interiacente fluuio Temes ad inuicem nullatenus transire ualuisse, tunc Zuardu iniunxit fratri suo Caduse, ut ut⁴ cum dimidia parte exercitus sui descenderet inferius. Et quodlibet modo posset transmeare, pugnaret contra hostes. Statim Cadusa preceptis fratris sui obediens cum medietate

(1) Javítás más kézzel, előbb *precepit*.

(2) Hibásan: *permaserunt*.

(3) E négy szó: *uenit obviam eis Glad*, rasurára írva.

(4) Így, kétszer írva.

exercitus equitans descendit inferius celerrimo¹ cursu. Et sicut diuina gratia erat eis preuia, leuem habuit transitum. Et dum una pars exercitus Hungarorum cum Cadusa ultra esset, et dimidia pars cum Zuard citra esset, tunc Hungarij tubas bellicas sonuerunt, et fluuium transnatando acriter pugnare ceperunt. Et quia deus sua gratia antecedebat Hungaros, dedit eis uictoriam magnam, et inimici eorum cadebant ante eos, sicut manipuli post messorum. Et in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezj Bulgarorum. Et ipse Glad dux eorum fuga lapsus euasit, sed omnis exercitus eius liquefacti, tamquam cera a facie ignis, in ore gladij consumpti sunt. Tunc Zuard et Cadusa atque Boyta, adepta uictoria, hinc egressi uenerunt uersus fines Bulgarorum et castra metati sunt iuxta fluuium Ponoucea. Dux uero Glad fuga lapsus, ut supra diximus, propter timorem Hungarorum castrum Keuee ingressus est. Et tercio die Zuardu et Cadusa necnon Boyta, a quo genus Brusca descendit, ordinato exercitu contra castrum Keuee pugnare ceperunt. Hoc cum Glad dux eorum uidisset, missis legatis, pacem ab eis petere cepit, et castrum sua sponte cum diuersis donis condonauit. Hinc euntes, castrum Ursoua ceperunt, et per mensem unum ibi habitauerunt et Boytam cum tercia parte exercitus ac filiis incolarum in obfides positos ad ducem Arpad remiserunt. Et insuper legatos suos miserunt, ut eis licentiam daret in Greciam eundi, ut totam Macedoniam sibi subiugarent, a Danubio usque ad nigrum mare. Nam mens Hungarorum tunc tempore nichil aliud optabat, nisi occupare sibi terras, et subiugare nationes et bellico uti labore. Quia Hungarij tunc tempore ita gaudebant de effusione humani sanguinis, sicut sanguisuga, et nisi ita fecissent, tot bonas terras posteris suis non dimisissent. Quid plura? Boyta et legati eorum ad ducem Arpad peruenerunt, et res gestas sibi narrauerunt. Dux uero opus eorum conlaudauit, et Zuardu ac Caduse licentiam concessit liberam in Greciam eundi et terram preoccupandi sibi. Et Boyte pro suo² fidelissimo seruicio dedit teram magnam iuxta Thysciam, nomine Torhus. Tunc legati Zuard et fratris sui Caduse accepta licentia letj

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb *celerimo*.

(2) Javítás más kézzel, előbb *su*.

ad dominos suos reuersi sunt.

De ciuibus Bulgarorum et Macedonum.

- (5.) **T**ransactis quibusdam diebus, Zuard et Cadusa cum omni exercitu suo, eleuatis uexillis signiferis¹ aquam Danubij transnauigauerunt, et castrum Boron ceperrunt, deinde ad castrum Scereducy iuerunt. Audientes hoc ciues Bulgarorum et Macedonum, timuerunt ualde a facie eorum. Tunc omnes incole illius terre miserunt nuntios suos cum donariis multis, ut terram sibi subiugarent, et filios suos in obsides traderent. Zuard et Cadusa paci fauentes, et dona et obsides eorum accipientes, eos quasi suum proprium populum in pace dimiserunt. Ipsi uero ceperrunt equitare ultra portam Wacil et castrum Philippi regis ceperrunt, deinde totam terram usque ad Cleopatram ciuitatem sibi subiugauerunt. Et sub potestate sua habuerunt totam terram a ciuitate Durasu usque ad terram Rachy. Et Zuardu in eadem terra duxit sibi uxorem, et populus ille, qui nunc dicitur Sobamogera, mortuo duce Zuard, in Grecia remansit. Et ideo dictus est Soba secundum Grecoſ, idest stultus populus, quia mortuo domino suo, uiam non dilexit redire ad patriam suam.

De portu Moger.

- (6.) **T**ransactis quibusdam diebus, dux Arpad et omnes sui primates communi consilio et pari consensu ac libera uoluntate egredientes² de insula, castra metati sunt ultra Sircusar, usque ad fluuium Racul. Et dum uidissent, quod undique tuti essent, nec³ aliquis eis obsistere ualeret, transierunt Danubium. Et portum, ubi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt, eo quod VII. principales persone, qui hetumoger dicti sunt, ibi Danubium transnauigauerunt. Transito Danubio castra metati sunt iuxta Danubium usque ad aquas calidas superiores. Et hoc audito omnes Romani per terram Pannonie habitantes uitam fugam seruauerunt. Secundo autem die dux Arpad et omnes sui primates cum omnibus militibus Hungarie intrauerunt in ciuitatem Atthile regis. Et uiderunt omnia palacia regalia, quedam destructa usque ad fundamentum, quedam non, et ammirabantur ultra modum omnia illa edificia lapidea. Et facti sunt leti ultra quam dici potest, eo quod capere meruerunt sine bello ciuitatem⁴ Atthile regis, ex cuius progenie dux Arpad descenderat. Et epulaban-

(1) A szó eleje más kézzel rasurára írva.

(2) Javitás más kézzel, előbb *agredientes*.

(3) Javitás u. a. kézzel, előbb a szó teljesen ki volt írva.

(4) Javitás u. a. kézzel, előbb *ciuitem*.

tur cottidie cum gaudio magno in palatio Attile regis conlateraliter sedendo. Et omnes simphonias atque dulces sonos cythararum et fistularum cum omnibus cibus ioculatorum habebant ante se. Fercula, pocula portabantur duci et nobilibus in uasis aureis, seruiantibus et rusticis in uasis argenteis. Quia omnia bona aliorum regnorum circumiacentium dederat deus in manus eorum. Et uiuebant large ac splendide cum omnibus hospitibus ad se uenientibus. Et hospitibus secum commorantibus dux Arpad terras et possessiones magnas dabat, et hoc audito multi hospitem confluiebant ad eum et ouanter morabantur cum eo. Tunc dux Arpad et sui propter leticiam permanserunt in ciuitate Atthile regis per xx-ti¹ dies. Et omnes milites Hungarie ante presentiam ducis² fere cottidie super dextrarios suos sedendo cum clipeis et lanceis maximum turnamentum feciebant³. Et alij iuuenes more paganismo cum arcubus et sagittis ludebant. Unde dux Arpad ualde letus factus est. Et omnibus militibus suis diuersa donaria, tam in auro quam in argento, cum ceteris possessionibus donauit. Et in eodem loco Cundunec patri Curzan dedit terram a ciuitate Atthile regis usque ad centum montes, et usque ad Gyoyg, et filio suo dedit unum castrum ad custodiam populi sui. Tunc Curzan castrum illud sub suo proprio nomine iussit appellari. Quod nomen usque in hodiernum diem non est obliuioni traditum.

De terra Pannonie.

- (47.) **D**vx uero Arpad xx. 1°. die, inito consilio, egressus est de Ecilburgu, ut subiugaret sibi terram Pannonie usque ad fluuium Droua. Et prima die castra metatus est iuxta Danubium uersus centum montes. Tunc ordinatum est, quod dux de exercitu suo unam partem mitteret iuxta Danubium uersus castrum Borona, cui prefecit principem⁴ et ductores⁵ duos de principalibus personis, scilicet Ete pater Eudu et Boyta, a quo genus Brugsa descendit. Quibus etiam pro suo fidelissimo obsequio⁶ dux Arpad donauit munera non minima et Eudunec filio Ete dedit terram iuxta Danubium cum populo non numerato. Et in loco illo Eudu, subiugato populo illius partis, edificauit castrum, quod nominauit uulgariter Zecuseu, eo quod sibi sedem et stabilitatem constituit. Et Boyte eodem modo dedit terram magnam uersus Saru cum populo non numerato, que usque modo nuncupatur Boyta.

- (48.) **I**n secunda parte exercitus missus est Vsubu pater Zolocu et Cusee⁷, qui
- #### De ciuitate Bezprem.

(1) Javítás u. a. kézzel, előbb XX-ta. — (2) Javítás más kézzel. — (3) Így, *faciebant* helyett; a szóban javítás u. a. kézzel, előbb *feciebant*. — (4) Javítás más kézzel, előbb *principem*. — (5) Javítás más kézzel, előbb *ductorem*. — (6) E szó betoldás más kézzel. — (7) Hibásan, *Eusee* helyett.

iret uersus ciuitatem Bezprem et subiugaret omnes habitatores terre usque ad Castrum Ferreum. Tunc Usubu princeps et ductor illius exercitus licentiatu a duce, eleuato uexillo egressus est, et castra metatus est iuxta montem Pacoztu. Hinc uero equitantes in campo Peytu castra metati sunt, et per tres dies ibi permanserunt. Quarto autem usque ad castrum Bezprem peruenerunt. Tunc Usubu et Eusee ordinato exercitu contra Romanos milites, qui castrum Bezprem custodiebant, pugnare acriter ceperunt. Et pugnatum est inter eos per ebdomadam unam. In secunda autem ebdomada feria iiii-ta, dum utraque pars exercitus labore belli nimis esset fatigata, tunc Usubu et Eusee plures milites Romanorum in ore gladij consumpserunt, et quosdam ictibus sagittarum interfecerunt. Reliqui uero Romanorum uidentes audaciam Hungarorum, dimisso castro Bezprem, fuga lapsi sunt, et pro remedio uite in terram Theotonicorum properauerunt. Quos Usubuu et Eusee usque ad confinium Theotonicorum persecuti sunt. Quadam autem die, dum Hungarij et Romanij in confinio essent, Romanj fugiendo latenter fluuium, qui est in confinio Pannonie et Theotonicorum, transnatauerunt. Vnde fluuius ille ab Hungaris uocatus Loponsu, eo quod Romani propter metum Hungarorum latenter transnataue-

Et ex hinc Usubuu pater Zoloucu et Eusee pater Urcun [runt. **De Castro Ferreo.** reuersi, Castrum Ferreum ceperunt, et filios incolarum in obsides acceperunt. Hinc uero equitantes iuxta fluuium Bolotun usque ad Thyon peruenerunt. Et subiugatis sibi gentibus xiiii. die castrum Bezprem intrauerunt. Tunc Usubuu et Eusee inito consilio nuntios suos cum diuersis muneribus et filiis incolarum in obsides positos, duci Arpad transmiserunt. Et qualiter dedit eis deus uictoriam, et quomodo Romani, dimisso castro Bezprem, ante eos fuga lapsi fluuium Loponsu latenter transnatauerunt. Missi uero eorum ducem Arpad in silua Turobag arpalice ambulanti inuenerunt, et eum cum diuersis ex parte Usubuu et Eusee salutauerunt et filios incolarum in obsides positos duci presentauerunt. Dux uero Arpad audito hoc leuior factus est solito, et iterum in Etiburgu¹ reuersus, magnum fecit conuiuium. Et legatis gaudia nuntiantibus munera mag-

Tunc dux Arpad et sui nobiles cum [na condonauit. **De deuastatione Pannonie.** tertia parte exercitus sui de Elciburgu² egressi, castra metati sunt iuxta campum putej falsi. Et inde equitantes usque ad montem Bodoctu peruenerunt. Dux uero Arpad ab orientali parte dedijt Eleu-

(1) Igy, *Ecilburgu* helyett.

(2) Igy, *Ecilburgu* helyett.

dunec patri Zolsu¹ filuam magnam, que nunc Uertus² uocatur propter clipeos The-
tonicorum inibi dimissos. Ad radicem cuius silue iuxta stagnum Ferteu Sac
nepos Zobolsu longo post tempore castrum construxit. Quid ultra? Dux autem
Arpad et sui milites sic eundo iuxta montem sancti Martinj castra
metati sunt, et de fonte Sabarie tam ipsi quam eorum animalia biberunt.
Et montem ascendentes et uisa pulchritu(di)ne³ terre Pannonie, nimis
leti facti sunt. Et inde egressi usque ad Rabam et Rabuceam uenerunt.
Sclauorum et Pannoniorum gentes et regna uastauerunt et eorum re-
giones occupauerunt. Sed et Carinthiorum Moroanensium fines cre-
bris incurribus irripuerunt. Quorum multa milia hominum in ore gla-
dij occiderunt, presidia subuerterunt, et regiones eorum possiderunt,
et usque in hodiernum diem, adiuuante domino, potenter et pacifice
posteritas eorum detinet. Tunc Usubuu et Eusee pater Urcun cum omni
exercitu eorum sani et incolumes cum magna uictoria reuersi sunt ad
ducem Arpad. Deus enim, cuius misericordia preuia erat, tradidit duci Arpad et suis
militibus inimicos eorum, et per manus suas labores populorum possederunt. Vbi
cum radicati fuissent, et fere omnia uiciniora regna sibi subiugassent,
reuersi sunt iuxta Danubium uersus filuam causa uenationis, et di-
missis militibus ad sua propria, dux et sui nobiles manserunt in eadem
silua per x. dies. Et inde uenerunt in ciuitatem Atthile regis, et ad⁴ insulam
Sepel descenderunt, ubi ducissa et alie mulieres nobilium fuerunt.

Et eodem anno dux Arpad⁵ genuit filium nomine Zulta; et factum est
gaudium magnum inter Hungaros. Et dux et sui nobiles per plurimos
dies faciebant conuiuia magna. Iuuenesque eorum ludebant ante faciem
ducis et suorum nobilium, sicut agni ouium ante arietes. Transactis autem
quibusdam diebus, dux Arpad et sui nobiles communi consilio miserunt ex-
ercitum contra Menumorout ducem Byhoriensem⁶. Cui exercituj principes et
ductores facti sunt Usubuu et Velec. Qui egressi sunt de insula equi-
tantes per sabulum, et fluuium Thyscie in portu Beuldu transnauiga-
uerunt. Et inde equitantes iuxta fluuium Couroug castra meta-
ti sunt, et omnes Siculi, qui primo erant populi Atthyle regis, audita
fama Usubuu, obuiam pacifici uenerunt, et sua sponte filios
suos cum diuersis muneribus in obfides dederunt. Et ante exerci-
tum Usubuu in prima acie contra Menumorout pugnaturj cepe-
runt. Et statim filios Siculorum duci Arpad transmiserunt, et

(1) Így, *Zobolsu* helyett.

(2) Javítás u. a. kézzel, előbb *Uetus*.

(3) A kéziratban *pulchritune*.

(4) E szó későbbi betoldás más kézzel.

(5) E szó után rasura.

(6) Így, *Byhoriensem* helyett.

ipsi precedentibus Siclis una contra Menumorout equitare ceperunt; fluuium Cris in Ceruino monte transfatauerunt, et inde equitantes iuxta fluuium Tekereu castra metati sunt.

De duce Menumorout.

Hoc cum audiuiſſet Menumorout¹, quod Uſubuu et Velec nobiliſſimi milites duciſ Arpad cum ualida manu precedentibus Siclis contra eum uenirent, timuit ultra quam debuit, et contra eoſ auſuſ tenere non fuit, eo quod audiuerat ducem Arpadium et ſuoſ militeſ ualidiores eſſe in bello, et Romanos fugatoſ eſſe de Pannonia per ipſoſ, et Carinthiorum Moroanenſium ſineſ deuaſtaſſe, et multa milia hominum occidiſſe in ore gladij eorum. Regnumque Pannoniorum occupatſe, et inimicoſ eorum ante faciem eorum fugiſſe. Tunc dux Menumorout dimiſſa multitudine militum in caſtro Byhor, ipſe cum uxore et filia ſua fugienſ a facie eorum in nemoribus Ygſon habitare cepit. Uſubuu et Velec omniſque exercituſ eorum leti contra caſtrum Byhor equitare ceperunt et caſtra metati ſunt iuxta fluuium Iouzoſ. Tercio autem die ordinatiſ exercitibuſ, ad caſtrum Belland² egreſſi ſunt. Et e conuerſo militeſ congregati ex diuerſiſ nationibuſ, contra Uſubuu et ſuoſ militeſ pugnare ceperunt. Sycli et Hu(n)garij³ iſtibuſ ſagittarum multoſ hominum interfecerunt. Uſubuu et Velec per baliſtaſ c.xxv. militeſ occiderunt. Et pugnatum eſt inter eoſ xii. dieſ et de militibuſ Uſubuu xx. Hungarij et xv. Sycli interfecti ſunt. Terciodecimo autem die⁴, cum Hungari et Sycli ſoſſata caſtri impleuiſſent⁵ et⁶ ſcalas ad murum ponere uellent, militeſ duciſ Menumorout uidenteſ audatiam Hungarorum, ceperunt rogare hoſ duoſ principeſ exercituſ⁷, et aperto caſtro nudis pedibuſ ſupplicanteſ ante faciem Uſubuu et Velec uenerunt. Quibuſ Uſubuu et Velec cuſtodiam ponenteſ, ipſi in caſtrum Byhor intrauerunt et multa bona illorum militum in ibi inuenerunt. Hoc cum Menumorout per nuntioſ faga⁸ lapſoſ audiuiſſet, irruit in maximum timorem. Et miſit nuntioſ ſuoſ cum diuerſiſ muneribuſ ad Uſubuu et Velec, et rogauit eoſ, ut ipſi paci fauenteſ, ut ipſi legatoſ ſuoſ ad ducem Arpad eundi dimitterent, qui nuntiarent ei, quod Menumorout, qui duci Arpad primo per legatoſ proprioſ bulgarico corde ſuperbe mandando, terram cum pugillo ſe daturum negabat, modo per eoſdem nuntioſ uictuſ et proſtratuſ totum regnum et Zulte filio⁹ Arpad filiam ſuam dare non dubitaret. Tunc Uſubuu et Velec conſilium eiſ laudauit.

(1) Javitás u. a. kézzel, előbb *Menurout*. — (2) Javitás u. a. kézzel. — (3) Hibásan: *Hugarij*. — (4) Javitás u. a. kézzel, az eredeti sorrend ez: *die autem*. — (5) A szó közepén a hártján foramen van. — (6) E szó után rasura. — (7) Javitás más kézzel, előbb *exercitum*. — (8) Így hibásan, *fuga* helyett. — (9) E szó után rasura.

runt, et cum legatis suis nuntios miserunt, qui dominum suum ducem Arpadum causa pacis rogarent. Qui cum insulam Sepel intrauissent et ducem Arpad salutassent, secunda die legati mandata Menumorout dixerunt. Dux uero Arpad inito consilio suorum nobilium, mandata Menumorout dilexit et laudauit, et dum filiam Menumorout eiusdem etatis, ut filius suus Zultus, iam esse audiuisset, petitionem Menumorout differre noluit, et filiam suam in uxorem Zulte accepit, cum regno sibi promisso. Et missis legatis ad Usubu et Ueluc¹ mandauit, ut celebratis nuptiis, filiam Menumorout filio suo Zulte in uxorem acciperent, et filios incolarum in obsides positos secum ducerent, et duci Menumorout daret Byhor castrum. De Usubuu,

(52.) **U**subuu et Veluc nec non omnis exercitus preceptis domini sui fauentes, filiam Menumorout celebratis nuptiis acceperunt, et filios incolarum in obsides positos secum duxerunt. Et ipsum Menumorout in castro Byhor dimiserunt. Tunc Usubuu et Ueluc cum magno honore et gaudio ad ducem Arpad reuersi sunt. Dux uero et sui yobagyones obuiam eis processerunt, et filiam Menumorout, sicut decet sponsam tanti ducis, honorifice ad ducalem domum duxerunt. Dux uero Arpad et omnes sui primates celebrantes nuptias, magna fecerunt conuiuia, et fere cottidie comedebant nuptialiter cum diuersis milibus² circumiacentium regnorum. Et iuuenes eorum ludebant ante faciem ducis et suorum nobilium. Dux Arpad accepto iuramento primatum et militum Hungarie, filium suum Zultam ducem cum magno honore eleuari fecit. Tunc dux Usubu nec patri Zoloucu pro suo fidelissimo seruitio dedit castrum Bezprem cum omnibus³ appendiciis suis. Et Veluquio dedit comitatum de Zarand. Et sic ceteris nobilibus honores et loca condonauit. Menumorout post istam causam in secundo anno sine filio mortuus est, et regnum eius totaliter Zulte generi suo dimisit in pace. Post hec anno dominice incarnationis d. cccc. vii. dux Arpad migrauit de hoc seculo. Qui honorifice sepultus est supra caput unius parui fluminis, qui descendit per alueum lapideum in ciuitatem Atthile regis. Vbi etiam post conuersionem Hungarorum edificata est ecclesia, que uocatur Alba, sub honore beate Marie Virginis. De successionem⁴

(53.) **E**t successit ei filius suus Zulta, similis patri moribus, dissimilis

Zulte
ducis.

(1) Rasura nyoma.

(2) Hihetőleg tévesen *militibus* helyett.

(3) A kéziratban tollhibából: *ominibus*.

(4) Így, *successione* helyett.

natura¹. Fuit enim dux Zulta parum blefus et candidus, capillo molli et flauo, statura mediocri, dux bellicosus, animo fortis, sed in ciuibus clemens, uoce suauis, sed cupidus imperij. Quem omnes primates et milites Hungarie miro modo diligebant. Transactis quibusdam temporibus, dux Zulta cum esset XIII-cimannorum, omnes primates regni sui communi consilio et pari uoluntate quosdam rectores regni sub duce prefecerunt, qui moderamine iuris consuetudinis dissidentium lites contentionesque² sopirent. Alios autem constituerunt duces exercitus³, cum quibus diuersa regna uastarent, quorum nomina hec fuerunt: Lelu filius Tosu, Bulsu uir sanguinis filius Bogat, Bonton⁴ filius Culpun. Erant enim isti uiri bellicosi et fortes in animo, quorum cura nulla fuit alia, nisi domino suo subiugare gentes, et deuastare regna aliorum. Qui accepta licentia a duce Zulta cum exercitu caranthino decreuerunt. Et per Forum Julij in marchiam Lombardie uenerunt, ubi ciuitatem Paduam cedibus et incendiis et gladio et rapinis magnifice crudeliter deuastauerunt. Ex hinc intrantes Lombardiam, multa mala facere ceperunt. Quorum uiolentie ac belluino furori cum terre incole in unum augmen conglebate resistere conarentur, tunc⁵ innumerabilis multitudo Lombardorum⁶ per Hungaros ictibus sagittarum periit, quam plurimis episcopis et comitibus trucidatis. Tunc Lutuardus episcopus Uercelenfis ecclesie, uir nominatissimus, Caroli minoris quondam imperatoris familiarissimus amicus ac fidelissimus consiliarius a secreto, hoc audito, assumptis secum opibus atque incomparabilibus thesauris, quibus ultra quam estimari potest habundabat, cum omnibus uotis effugere laboraret eorum cruentam ferocitatem, tunc inscius⁷ super Hungaros incidit, et mox ab eis captus interficitur, et thesaurum exultimationem humanam transcendentem, quem secum ferebat, rapuerunt. Eodemque tempore Stephanus frater Waldonis comitis, cum in secessu residens super murum castri in nocturnis aluum purgare uellet, tunc a quodam Hungaro per fenestram cubiculi sui sagitte ictu grauiter uulneratur, de quo uulnere eadem nocte extinguitur.

De deuastatione Lotorigie, Alemannie et

Deinde Lotorigiam et Alemanniam deuastauerunt. Francos quoque orientales in confinio Franconie et Bauarie multis milibus eorum⁸ cesis, Francie. ictibus sagittarum in turpem fugam conuerterunt. Et omnia bona eorum accipientes ad ducem Zultam in Hungariam

(1) A lap elején a hártýában nagyobb foramen van.

(2) A szó eleje rasurára írva.

(3) Javitás, előbb *exercitum*.

(4) *Botond* helyett.

(5) Rasura.

(6) Javitás más kézzel, előbb *Lumbardorum*.

(7) Javitás u. a. kézzel.

(8) E szó későbbi betoldás u. a. kézzel.

(55.)
De morte
Lelu et
Bulfuu.

reuerſi ſunt.

Poſtea uero anno v. regnante Cūnra-
do imperatore, Lelu, Bulſu, Botond, incliti quondam et
glorioſiſſimi milites Zulte duciſ Hungarie, miſſi a domino
ſuo, partes Alemannie¹ irrupuerunt, et multa bona eorum accepe-
runt. Sed tandem Bauarorum et Alemannorum nefandiſ fraudibus
Lelu et Bulſuu capti ſunt, et iuxta fluuium Hin in patibulo
ſuſpenſi occiduntur. Botond et alij Hungarorum milites, qui ex eis
reſidui fuerant, uidenter ſe malo dolo inimicorum coartatos, au-
dacter² et uiriliter ſteterunt. Et ab inuicem³ non ſunt alienati, ſed
alter alteram partem menſuram⁴ in periculum precipue ſumpſerunt adiuua-
re et uulneratorum more leonum in media arma fremebundi ruen-
tes in hoſtes ſuos grauiffima cede proſtrauerunt. Et quamuis erant
uiſti, tamen uiſtores ſuos forcius et uiſtorioſius uicerunt, et grauif-
ſima cede proſtrauerunt. Felix igitur Hungarorum embola, multa pe-
riculorum experientia, iam ſecurior et exercitator de ipſa continu-
a exercitatione preliorum uiribus et poteſtate preſtantior, totam Ba-
uariam et Alemanniam ac Saxoniam et regnum Latharienſe igne
et gladio conſumpſerunt. Et Erchargenum⁵ atque Bertoldum⁶, duces eorum,
decollauerunt. Hinc uero egreſſi Franciam et Galliam expugnauerunt,
et dum inde uiſtores reuerterentur, ex inſidiis Saxonum magna ſtra-
ge perierunt. Qui autem ex ipſis euaserunt, ad propria redierunt. Sed
de morte Lelu et Bulſuu aliorumque ſuorum militum dux Zulta et
ſui primates non modicum ſunt conturbati, et inimici Theotonicorum
ſunt facti. Tunc dux Zulta et ſui milites propter illatam iniu-
riam inimicorum contra eos inſpirare ceperunt, et quolibet modo poſ-
ſent eis uincere⁷ reddere, non tacerent. Sed diuina gratia adiuuan-
te, dux Zulta anno dominice incarnationis d. cccc. xxxi. genu-
it filium, quem nominauit Tocſun, pulchris oculis et magnis, capilli
nigri et molles, comam habebat ut leo, ut in ſequentibus
audietis.

De⁸ inimicis Athonis regiſ.

(56.) **E**odem anno inimici Athonis regiſ Theotonicorum in necem eius
detestabili facinore machinabantur. Qui cum per ſe nichil mali ei
facere potuiſſent⁹, auxilium Hungarorum rogare ceperunt.
Quia ſciebant, quod Hungarij eſſent inſuperabiles in

(1) Javítás u. a. kézzel. — (2) Így, audacter helyett. — (3) Előbb e két szó ösze-
írva, más kéz által szétválasztva. — (4) Így, hihetöleg mansuram helyett. — (5) Hibá-
san Erchangerum helyett. — (6) Javítás u. a. kézzel, előbb Bertuldum. — (7) Hibá-
san uicem helyett. — (8) E szó előtt rasura. — (9) E szó foramen által szétválasztva.

affuetis bellorum laboribus, et plurimis regnis deus per eos furoris sui flagella propinasset. Tunc illi inimici Athonis regis Theotonicorum miserunt nuncios suos ad Zultam ducem, uirum bellicosum, et rogauit eum, dato auro multo, ut adiutorio hungaro predictum regem Athonem inuaderent. Dux uero Zulta iracundia ductus, tam pro eorum pace et precio, quam etiam pro morte Lelu et Bulsuu gemebundo pectore misit exercitum magnum contra Athonem regem Teothonicorum. Quibus principes et duces fecit Botundium filium Culpun et Zobolsium filium Eleud, necnon Ircundium¹ filium Eufee. Qui cum egressi essent a duce Zulta, rursus Bauariam, Alemanniam et Saxoniam atque Turingiam in gladio percusserunt. Et exinde egressi in quadregesima transierunt Renum fluuium, et regnum Lатарiensem in arcu et sagittis exterminauerunt. Vniuersam quoque Galliam atrociter affligentes, ecclesias dei crudeliter intrantes spoliauerunt. Inde per abrupta² Senonensium per populos Aliminof ferro sibi uiam et gladio apperuerunt. Superatis ergo illis bellicosissimis gentibus et naturali situ locorum tutissimis,³ montes Senonum transcenderunt et Segusam ceperunt ciuitatem. Deinde egressi Taurinam ciuitatem opulentissimam expugnauerunt.⁴ Et postquam planam regionem Lombardie aspexerunt, totam pene Italiam bonis omnibus affluentem et exuberantem conscitatis⁵ cursibus spoliauerunt. Deinde uero Botond filius Culpun et Urcun filius Eufee superatis omnibus gentibus prememoratis, felici uictoria fruentes, ad propria regna reuertuntur. Tunc Hoto rex Teothonicorum posuit insidias iuxta Renum fluuium, et cum omni robore regni sui eos inuadens, multos ex eis interfecit. Botond et Urcun ac reliqui exercitum magis uolentes mori in bello, quam appropriatam sibi uictoriam amitterent, tunc hostibus pertinaciter insistant, et in eodem bello quendam magnum ducem, uirum nominatissimum interficiunt. Et alios grauiter uulneratos in fugam conuertunt, quorum spolia diripiunt. Et exinde ad propria redeunt regna cum magna uictoria. Et cum Bothond et Urcun in terram Pannonie leti reuerterentur, tunc Bothond longo labore belli fatigatus, miro modo infirmari cepit, ex luce migravit, et sepultus est prope fluuium Uereucea. Sed istud notum sit omnibus scire uolentibus, quod milites Hungarorum hec et alia huiusmodi bella usque ad tempora Tucsun ducis gesserunt.

(1) Javitás más kézzel, előbb *Icundium*.

(2) Javitás u. a. kézzel.

(3) Javitás, előbb *tutissimus*.

(4) Az eredetileg hibásan írt *ceperunt* az elhagyás jeléül kipontozva és fölébe u. a. kézzel *expugnauerunt* írva. E hely világosan mutatja, hogy a kézirat másolat, mert egy sorral előbb *ceperunt* fordul elő, és a másoló írásközlőben egy sorral tévedett.

(5) Eredetileg *conscitatis* írva, a második *ta* szótag ki lévén pontozva, elhagyandó.

De constitucio-
ne regni.

Dvx uero Zulta post reuersionem militum suorum fixit metas regni Hungarorum usque ad portam Wacil, et usque ad terram Racy. occidente usque ad mare, ubi est Spaletina ciuitas. Et ex parte Theotoniorum usque ad pontem Guncil, et in eisdem partibus dedit castrum construere Ruthenis, qui cum Almo duce auo suo in Pannoniam uenerant. Et in eodem confinio ultra lutum Musun collocauit etiam Bissenos non paucos habitare pro defensione regni sui, ut ne aliquando in posterum furibundi Theotonici propter iniuriam sibi illatam, sine Hungarorum deuastare possent. Ex parte uero Boemorum fixit metas usque ad fluuium Moroa, sub tali condicione, ut dux eorum annuatim tributa persolueret duci Hungarie. Et eodem modo ex parte Polonorum usque ad montem Turtur, sicut primo fecerat regni metam Borsu filius Bunger. Et dum dux Zulta et sui milites ita radicati essent unque¹ Hungarij, tunc dux Zulta duxit filio Thocfun uxorem de terra Cumanorum. Et ipso uiuente accepit iuramenta suorum nobilium, et filium suum Thocfun fecit ducem ac dominatorem super totum regnum Hungarie. Et ipse dux Zulta III°. anno regni sui filij² de ergastulo corporis uiam uniuerse carnis egressus est. Thocfun uero dux cum omnibus primatibus Hungarie potenter et pacifice per omnes dies uite sue obtinuit omnia iura regni sui. Et audita pietate ipsius³, multi hospites confluxebant ad eum ex diuersis nationibus. Nam de terra Bular uenerunt quidam nobilissimi domini cum magna multitudine⁴ Hismahelitarum, quorum nomina fuerunt: Billa et Bocfu. Quibus dux per diuersa loca Hungarorum condonauit terras, et insuper castrum, quod dicitur Pest, in perpetuum concessit. Bylla uero et frater eius Bocfu, a quorum progenie Ethey descendit, inito consilio de populo secum ducto, duas partes ad seruium predicti castri concesserunt. Terciam uero partem suis posteris dimiserunt. Et eodem tempore de eadem regione uenit quidam nobilissimus miles nomine Heten, cui etiam dux terras et alias possessiones non modicas condonauit. Dux uero Thocfun genuit filium nomine Geylam quintum ducem Hungarie. Et in eodem tempore de terra Byssenorum uenit quidam miles de ducali progenie, cuius nomen fuit Thonuzoba⁵ pater Vrcund, a quo descendit genus Thomoy. Cui dux Thocfun dedit terram habitandi in partibus Kemey usque ad Tyfciam, ubi nunc est portus Obad. Sed iste Thonuzoba uixit usque ad⁶ tempora sancti

(1) Undique helyett, a rövidítés jele elmaradt. — (2) Javítás u. a. kézzel; a helyes sorrend *fili sui*. — (3) Az eredetileg írt *sua* az elhagyás jeléül kipontozva és fölébe u. a. kézzel *ipsius* írva. Az *ipsius* előtt rasura. — (4) Javítás u. a. kézzel. — (5) Javítás u. a. kézzel. — (6) E szó előtt rasura.

regis Stephani nepotis ducis Tocsun. Et dum beatus rex Stephanus uerba uite predicaret et Hungaros baptizaret, tunc Thonuzoba in fide uanum noluit esse christianus, sed cum uxore uiu¹ ad portum Obad est sepultus, ut ne baptizando ipse et uxor sua uiuerent cum Christo in eternum; sed Vrcun filius suus christianus² factus, uiuit cum Christo in perpetuum.

(1) Javítás más kézzel, eredetileg *uiuos* írva, az *o* az elhagyás jeléül kipontozva és fölébe *v* írva.

(2) Javítás u. a. kézzel.

